

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Klára Voznicová

Ochrana oprávněného dědice podle římského a českého práva – komparace

Diplomová práce

Olomouc 2011

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Ochrana oprávněného dědice podle římského a českého práva - komparace vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 21. března 2011

Klára Voznicová

Já, níže podepsaná Klára Voznicová, autorka diplomové práce na téma Ochrana oprávněného dědice podle římského a českého práva – komparace, která je literárním dílem ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, dávám tímto jako subjekt údajů svůj souhlas ve smyslu § 4 písm.e) zákona č. 121/2000 Sb. správci

Univerzita Palackého v Olomouci, Křížkovského 8, Olomouc 771 47, Česká republika

ke zpracování osobních údajů v rozsahu: jméno a příjmení v informačním systému, a to včetně zařazení do katalogů, a dále ke zpřístupnění jména a příjmení v katalozích v informačních systémech Univerzity Palackého, a to včetně neadresného zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu. Údaje mohou být takto zpřístupněny uživatelům služeb Univerzity Palackého. Realizace zpřístupnění zajišťuje ke dni tohoto prohlášení vnitřní složka Univerzity Palackého, kterou je Informační centrum Univerzity Palackého.

Souhlas se poskytuje na dobu ochrany autorského díla dle zákona č. 121/2000 Sb.

V Olomouci dne 21. března 2011

Klára Voznicová

Chtěla bych poděkovat zejména panu Mgr. Petru Dostálíkovi, Ph.D. za velmi zajímavé, přínosné a konstruktivní konzultace k mé diplomové práci, dále pak paní Mgr. Kamile Bubelové, Ph.D. za vstřícné povolení zvětšení rozsahu mé diplomové práce z důvodu náročnosti komparativní metody psaní práce a v neposlední řadě své rodině a přátelům za tichou a neutuchající podporu nejen při vypracovávání závěrečné práce, ale i během celého vysokoškolského studia.

Klára Voznicová

Obsah diplomové práce

1. Úvod	7
2. Nejdůležitější pojmy	8
2.1. Universitas	8
2.2. Zásada univerzální sukcese	9
2.3. Dědic a důvody dědění	11
2.3.1. Intestátní posloupnost	12
2.3.2. Testamentární posloupnost	13
2.4. Usucapio pro herede	14
2.5. Aktivní a pasivní dědická způsobilost	16
3. Praetorské prostředky ochrany dědice	18
3.1. Missio in possessionem	19
3.2. Bonorum possessio secundum tabulas	20
3.3. Bonorum possessio contra tabulas	20
3.4. Interdikty	22
3.5. Mimořádná posloupnost	23
4. Právní ochrana dědice	25
4.1. Materiální a formální práva oprávněných dědiců	25
4.2. Petitio hereditatis a její znění	27
4.3. Užití žaloby	28
4.3.1. Aktivní a pasivní legitimace	28
4.3.2. Předmět žaloby	29
4.3.3. Obsah nároku dědice vůči třetí osobě	29
4.3.4. Hereditatis petitio v Digestech	30
4.3.5. Vztah mezi odkazovníkem a dědicem	32
5. Vliv ochrany dědice podle římského práva na platnou právní úpravu v České republice	36
5.1. Zásady dědického práva	37
5.1.1. Zachování hodnot	37
5.1.2. Přejed na jednotlivce	37
5.1.3. Respekt k autonomii vůle zůstavitele	37
5.1.4. Zásada rovnosti	38
5.1.5. Univerzální sukcese	38

5.1.6. Svoboda dědice přijmout dědictví	38
5.1.7. Ingerence veřejné moci.....	39
5.2.Nabývání dědictví.....	39
5.3.Dědění ze zákona.....	42
5.4.Dědění ze závěti	43
5.5.Správce dědictví	44
5.6.Potvrzení dědictví a vypořádání dědiců.....	45
5.7.Ochrana oprávněného dědice.....	46
6. Odraz římského práva v návrhu nového občanského zákoníku.....	48
6.1.Důvody dědické nezpůsobilosti.....	49
6.2.Výjimky při pořizování závěti.....	49
6.3.Odkazy.....	50
6.4.Intestátní posloupnost.....	51
6.5.Vydědění.....	51
6.6.Ochrana oprávněného dědice.....	52
6.7.Soupis pozůstalosti	52
6.8.Zcizení pozůstalosti	53
7. Závěr.....	54
8. Bibliografie.....	56
8.1.Primární zdroje	56
8.2.Sekundární zdroje	56
8.3.Právní předpisy	57
8.4.Judikatura	57
9. Shrnutí.....	59
10. Summary in English	61
11. Klíčová slova	63
12. Key words in English.....	64

1. Úvod

Smrt člověka je spolu s jeho narozením samozřejmou součástí jeho života. Zatímco narození je jeho přirozeným začátkem, úmrtí je neodvratným koncem. Smrt patří mezi právní skutečnosti, konkrétněji události, ke kterým se vztahuje vznik, změna nebo zánik právních vztahů.¹ Smrt má tedy své přirozené následky. Určité vztahy zemřelého se mění, jiné zanikají a vznikají nové, a to společenské i právní. Z důvodu vyřešení právních vztahů bylo vytvořeno dědické právo.

Dědické právo je tvořeno právními normami, které zakotvují, co se stane s majetkem zůstavitele po jeho smrti.² Upravuje vztahy zůstavitele, které jeho smrtí přecházejí na dědice a získávají tak novou podobu. Právní vztahy, které jsou nerozlučně spjaté s osobou zůstavitele, jeho smrtí zanikají, zatímco ty ostatní je potřeba vyřešit dle stanovených pravidel.³ Vývojem právní vědy se tato pravidla měnila stejně jako pořadí osob, které po zůstaviteli dědily. Vzniklo několik dědických tříd, do kterých se řadí převážně příbuzní zůstavitele. Jsou jeho oprávněnými dědici, někteří dokonce dědici neopominutelnými.

Dělením dědiců do dědických tříd a zejména ochranou oprávněných a neopominutelných dědiců se budu podrobněji zabývat v následujících stránkách této diplomové práce. Mým cílem je shrnout právní úpravu dědění ve starověkém Římě, konstatovat nejdůležitější fakta týkající se zůstavitele, dědiců, jejich ochrany a možností obrany, srovnat je s dědickým právem platným na území České republiky a posoudit vliv římského práva na právo české.

¹ MIKEŠ, Jiří. *Dědické právo*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Panorama, 1981, s. 5.

² VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského. II. díl*. Praha, 1923, str. 431. Převzato z: DOSTALÍK, Petr. *Texty ke studiu římského práva soukromého*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 121.

³ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Nakladatelství Computer Press, a.s., 2007, s. 5.

2. Nejdůležitější pojmy⁴

Pro rozbor dané problematiky je na úvod potřeba si vysvětlit několik zásadních pojmů. Základním předpokladem dědické posloupnosti je smrt fyzické osoby. Tato osoba se nazývá zůstavitelem. Dědická posloupnost je přechod práv, závazků a majetku ze zůstavitele na dědice. Dědic je tedy osoba, která po zůstaviteli dědí.

2.1. Hereditas

Pojem *hereditas* původně označoval civilní dědickou posloupnost, právo dědice na univerzální sukcesi, která se dělila na testamentární, *hereditas testamentaria*, a zákonnou, *hereditas legitima*.⁵ O té však bude pojednáno níže.

Postupem času však začal označovat i pozůstalost jako takovou, tedy majetek, který děděním přechází ze zůstavitele na dědice.⁶ Za *hereditas* byl považován soubor všech práv a povinností zůstavitele, který tvořil určitou jednotu, tzv. *universitas*. *Universitas* pak byla chápána jako věc nehmotná.⁷ Ze začátku se však nejednalo pouze o majetek z pohledu majetkoprávního, ale i o osobní a rodinné vztahy, např. vykonávání rodinných obětí, tzv. *sacra*.⁸ Až postupem doby se kladl důraz na vůli zůstavitele, tzv. *pater familias*, tedy otce rodiny, a dědická posloupnost byla omezena na úpravu majetkoprávních poměrů.⁹ Jednalo se tedy o souhrn zůstavitelových věcí, zděditelných věcných práv a pohledávek a všech jeho aktiv, které měly majetkovou hodnotu. Zůstavitelovy dluhy do pozůstalosti zásadně nepatřily, přesto za ně dědic odpovídal.¹⁰

⁴ URFUS, Valentin. *Obecné dějiny státu a práva: Římské právo soukromé*. 1. vydání. Brno: Výrobna skript rektorátu UJEP Brno, 1979, s. 79 – 89.

⁵ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha: Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 1994, s. 122.

⁶ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 267.

⁷ URFUS, Valentin. *Obecné dějiny státu a práva: Římské právo soukromé*. 1. vydání. Brno: Výrobna skript rektorátu UJEP Brno, 1979, s. 81.

⁸ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha: Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 1994, s. 122.

⁹ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: Díl II. Právo majetkové*. 2. Vydání. Praha: Vyšehrad, 1947, s. 264.

¹⁰ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha: Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 1994, s. 122.

2.2. Zásada univerzální sukcese

V římském právu platila zásada univerzální sukcese, což znamená, že na dědice přecházela okamžikem dědění všechna zůstavitelova práva, závazky i majetek, dědic nastupoval na místo zůstavitele a byl jeho univerzálním sukcesorem. Tento přechod práv probíhal jedním rázem, jakmile se jednou dědicem stal, již toto své postavení nemohl změnit, nemohl tedy dědictví pozbýt ani odmítnout. Jednoduše řečeno, nabýval vše nebo nic.¹¹ Nevýhodou univerzální sukcese bylo, že dědic musel zůstavitelovy závazky splnit jako by byly jeho, i kdyby tím měl zmenšit svůj majetek nabytý před získáním dědictví v případě, že byla pozůstalost předlužena.¹²

Nutno ovšem poznamenat, že na dědice nepřecházely práva a závazky ryze osobní povahy, tedy rodinná moc zůstavitele, právo poživací a užívací, nároky z některých deliktů žalob, poměr mandátní a společenský, závazky z nedovolených činů, ručitelenské závazky a pohledávky z adstipulace. Pojem adstipulace, latinsky *adstipulatio*, vyjadřoval ústní dohodu, kterou si vedlejší věřitel na příkaz hlavního věřitele dal od dlužníka slíbit totéž plnění, čímž pro něj sice vzniklo věřitelské právo, ale zároveň povinnost dané plnění vydat hlavnímu věřiteli pod sankcí pokuty. Adstipulace se zakládala na osobní důvěře vázané na osobě, proto nebyla zděditelná.¹³ Její význam spočíval ve snaze usnadnit postavení věřitele při dobývání pohledávky. Adstipulace byla zcela závislá na hlavní pohledávce, oprávněný věřitel, tzv. adstipulator, mohl plnění přijmout, zažalovat, dokonce i prominout, vše ale za podmínky, že hlavní závazek stále trval. Adstipulace zanikala smrtí adstipulátora.¹⁴ Na druhou stranu však univerzální sukcese způsobovala zánik práv a závazků, které měli dědic a zůstavitel mezi sebou.¹⁵ Příkladem by mohla být situace, kdy dědic byl za života zůstavitele jeho dlužníkem, zatímco zůstavitel jeho věřitelem, a úmrtím zůstavitele a přechodem jeho závazků a pohledávek na dědice splynula osoba věřitele a dlužníka v osobě dědice.

Univerzální sukcese měla za následek splynutí dědicova a zůstavitelova majetku, což mohlo být pro dědice výhodou i nevýhodou. Záleželo na tom, zda zůstavitelova aktiva

¹¹ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 267.

¹² SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: Díl II. Právo majetkové*. 2. Vydání. Praha: Vyšehrad, 1947, s. 259.

¹³ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha: Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 1994, s. 21 – 22.

¹⁴ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 235 – 236.

¹⁵ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 297 – 298.

převyšovala pasiva nebo naopak. Pokud byly zůstavitelovy dluhy vyšší než jeho aktivní prostředky, musel dědic na uspokojení pozůstalostních věřitelů použít i svůj vlastní majetek. To mohlo mít negativní dopad i na zůstavitelovy věřitele. Byla tedy zavedena tzv. dobrodiní separace, *beneficium separationis*, kdy bylo možné oddělit dlužníkův majetek od pozůstalosti. O tuto separaci žádali pozůstalostní věřitelé a odkazovníci praetora, který situaci posoudil a rozhodl, čímž využil svou praetorskou pravomoc. Pozůstalostní věřitelé byli poté chráněni proti nárokům věřitelů dědicových, nemohli však už žádat uspokojení z dědicova majetku. Justiniánské právo pak zavedlo lhůtu 5 let pro zažádání o separaci a možnost navrácení v předešlý stav, pokud si věřitelé omylem vyžádali oddělení pozůstalosti od dědicova majetku, které pro ně bylo nevýhodné.¹⁶

Dědic na základě univerzální sukcese ručil za zůstavitelovy závazky neomezeně a nebyl nijak chráněn. O přijetí nebo odmítnutí dědictví se mohl rozhodnout pouze dobrovolný dědic, nutný dědic byl chráněn pouze praetorem, a to možností abstinence, tedy odmítnutí dědictví. Dědic měl poté různé možnosti řešení předlužené pozůstalosti, např. dohodnout se se zůstavitelovými věřiteli a uzavřít s nimi mandátní smlouvu, poté již neručil za pozůstalostní závazky vlastním jménem, nebo uzavření smlouvy o částečném prominutí pozůstalostních dluhů. Účinnou ochranu dědice zavedla až justiniánská konstituce z roku 531, která stanovila možnost zřízení *beneficium inventarii*, dobrodiní inventáře. Spočívalo v pořízení inventáře pozůstalosti, tedy přesného soupisu všeho, co do pozůstalosti náleželo. Inventarizaci musel dědic začít do 30 dnů a skončit do 90 dnů ode dne, kdy se dověděl o delaci. Pojem delace označoval okamžik, kdy byl dědic povolán k dědictví, nezáleželo na tom, jestli ze závěti nebo ze zákona. Obvykle byla časem delace smrt zůstavitele, jen výjimečně nastávala později, např. v případě dodatečného zničení testamentu. Delací získávají dědicové osobní a nepřenositelné právo dědictví přijmout nebo odmítnout.¹⁷ Zůstavitelovy dluhy pak byly uspokojovány pouze z toho, co bylo v inventáři uvedeno jako aktiva. Pokud dědic nevyužil svého práva zřídit inventář, ručil za dluhy z pozůstalosti i nadále celým svým majetkem a neměl nárok ani na falciánskou kvartu proti odkazovníkům, pokud byla pozůstalost předlužena.¹⁸ O významu falciánské kvarty bude pojednáno níže v souvislosti s odkazy a vztahem odkazovníka a dědice.

¹⁶ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 298.

¹⁷ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha: Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 1994, s. 88.

¹⁸ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 298 – 299.

Opakem univerzální sukcese byla sukcese singulární, která znamenala přechod pouze určité konkrétní věci nebo konkrétního práva na dědice. Této sukcese dosáhl zůstavitel zejména odkazem. Dědická posloupnost byla v tomto případě souhrnem sukcesí jednotlivých věcí z pozůstalosti. V římském právu nebyla singulární sukcese využívána tak hojně jako například ve starověkém Řecku. Výhodou singulární sukcese bylo, že jednotlivé věci z pozůstalosti mohly být určeny vícero osobám, které navíc neodpovídaly za zůstavitelovy dluhy. Teprve až vývojem práva byl zastáván názor, že za dluhy z pozůstalosti ručí všichni, kteří obdrželi něco z pozůstalosti, tedy i odkazovníci, kterým byla odkázána třeba i jen jedna jediná věc.¹⁹

2.3. Dědic a důvody dědění

Jak jsem již výše uvedla, dědic je osoba, která po zůstaviteli dědí jeho práva, závazky a majetek. Dědic musí být k dědění povolán z určitého důvodu. Tyto důvody se nazývají delační a jsou celkem dva. Jedním z nich je závěť, v tomto případě se jedná o testamentární dědice a testamentární dědickou způsobilost, druhým důvodem je zákon, pak hovoříme o intestátních dědicích a intestátní dědické posloupnosti. Všeobecné pravidlo týkající se vztahu zákonné a testamentární dědické posloupnosti v římském právu neplatí. Obecně je intestátní dědická posloupnost historicky starší, ale pokud zůstavitel po sobě zanechal závěť, mají přednost testamentární dědici a snaha splnit přání zůstavitele. Intestátní dědická posloupnost byla pouze doplňkem posloupnosti testamentární a nastupovala tehdy, pokud zůstavitel závěť nezanechal. Zákon 12 desek však dokládá, že římské právo kladlo velký důraz na posloupnost testamentární. Oba dva druhy dědické posloupnosti byly v římském právu zcela vyvinuté a hodnotné jevy, přičemž přednost měla od doby zákona 12 desek testamentární dědická posloupnost, tedy zůstavitelova vůle, která určovala zůstavitelovy dědice. Intestátní dědická posloupnost stanovovala dědice objektivní normou, ale až pokud se prokázalo, že zůstavitel po sobě závěť nezanechal.²⁰

Zákonní dědicové byli vždy děleni do několika dědických tříd. Římské právo navíc rozlišovalo i civilní a praetorskou intestátní posloupnost, které se lišily nejen svým vývojovým stářím, civilní intestátní posloupnost byla přirozeně starší, ale i důrazem na určitý typ příbuzenství. Zatímco praetorská intestátní posloupnost upřednostňovala tzv. kognátské

¹⁹ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: Díl II. Právo majetkové*. 2. Vydání. Praha: Vyšehrad, 1947, s. 258 – 259.

²⁰ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 266.

příbuzenství, tedy pokrevní, civilní intestátní posloupnost povolávala k dědění výhradně agnátské příbuzné. Agnátské příbuzenství bylo právní, uměle vytvořené příbuzenství, které bylo možné zakládat a rušit. Agnátskými příbuznými byly osoby podřízené stejné moci otcovské nebo manželské a osoby, které by této moci byly podřízeny, pokud by její nositel ještě žil. Základem agnátského příbuzenství byla patriarchální římská rodina, kterou tvořil otec rodiny, matka podřízená otcově manželské moci, synové a dcery, manželky synů, pokud byly v manželově moci, vnuci narození z těchto manželství, z bývalé podřízenosti pak i bratři a sestry po smrti *pater familias*, ostatní poboční příbuzní z téhož mužského ascendentu a příbuzní výhradně prostřednictvím muže. Římská definice agnátského příbuzenství jej výstižně nazývá jako příbuzenství, které zakládají muži. Dalším rozdílem bylo postupné povolávání dědiců. V případě praetorské intestátní posloupnosti praetor rozdělil dědice do čtyř tříd, které k dědění povolával postupně. Pokud se nestal dědicem nikdo z přednější třídy, povolával dědice z dalších tříd. V případě, že byla jedna osoba zařazena do více dědických tříd, mohla být k dědění povolána i několikrát.

2.3.1. Intestátní posloupnost

Základní podmínkou intestátní posloupnosti byla situace, kdy zůstavitel zemřel jako tzv. *intestatus*, tedy aniž by po sobě zanechal platný testament. Toho bylo možno dosáhnout dvěma způsoby: buď nese-psal závěť žádnou, nebo sice závěť se-psal, ale byla neplatná. Další podmínkou byla způsobilost dědice dědictví nabýt. Dědic musel být římským občanem a v době úmrtí zůstavitele musel existovat alespoň jako *nasciturus*.²¹ *Nasciturus*, tedy dítě nacházející se v děloze, bylo považováno za součást tohoto světa, proto nastupovalo dědictví ze zákona. Důležité však bylo postavení matky, která toto dítě čekala. Pokud byla zajata od nepřátel, dítě mělo právo postliminia, následovalo tedy postavení otce nebo matky. Pokud byla ukradená těhotná žena otrokyní, bylo narozené dítě považováno za ukradené i v tom případě, že se narodilo u kupce v dobré víře. Kupce však může k dítěti nabýt vlastnictví vydržením. Tato úprava měla za následek, že propuštěnec měl stejné postavení jako ti, kteří měli svého patrona, a to tak dlouho, jak dlouho mohl být syn patrona zrozen.²² I *nasciturus*

²¹ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 269.

²² DOSTALÍK, Petr. *Texty ke studiu římského práva soukromého*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 9.

byl tedy chráněn praetorem, který jej uváděl do držby místo těch, kteří drželi dědictví na základě testamentu.²³

Civilní intestátní posloupnost rozlišovala tři dědické třídy. Tou první byli tzv. *heredes sui*, tedy zůstavitelovi nejbližší podřízení jeho otcovské moci. Jednalo se o děti, přirozené i adoptivní, další potomky jako např. vnuky pokud jejich otec zemřel a oni byli podrobeni zůstaviteli, a zůstavitelovu manželku. Dědictví bylo děleno podle hlav, *in capita*, tedy rovným dílem mezi zůstavitelovy děti a manželku. Pokud se jednalo o vzdálenější příbuzné, bylo dědictví děleno podle kmenů, *in stirpes*, vzdálenější dědici se dělili o podíl, který by zdědil bližší příbuzný, pokud by nezemřel dříve než zůstavitel. Druhou dědickou třídu tvořila posloupnost nejbližšího agnáta. Pokud tedy zůstavitel neměl nikoho z první třídy, dědil po něm nejbližší agnátský příbuzný, ale zásadně pouze ten nejbližší, ti vzdálenější se již k dědictví nepovolávali. Třetí třídou pak byla posloupnost rodových příslušníků, tzv. *gens*.

Naopak praetorská intestátní posloupnost tvořila dědické třídy čtyři. První dědickou skupinu tvořili tzv. *unde liberi*, tedy zůstavitelovy děti. Nejednalo se ovšem pouze o *sui* podle civilního práva, ale i o potomky, u kterých zanikl jejich agnátský vztah k zůstaviteli, např. byli emancipováni nebo byl emancipován jejich předek. Do druhé dědické skupiny spadali tzv. *unde legitimi*, tedy legitimní dědicové. Šlo o opětovné povolání k dědictví všech civilních dědiců. Třetí třídu tvořili tzv. *unde cognati proximi*, tedy nejbližší kognátští příbuzní. V této skupině se jednalo především o pokrevní příbuzné. Poslední třídu tvořili tzv. *unde vir et uxor*, příbuzní pozůstalého manžela, pokud žil se zůstavitelem v řádném manželství až do jeho smrti. To ovšem neplatilo, pokud byla manželka se zůstavitelem v agnátském příbuzenství, pak dědila ve druhé dědické třídě.

2.3.2. Testamentární posloupnost

Předpokladem testamentární dědické posloupnosti bylo sepsání závěti zůstavitelem. Šlo o jednostranný právní úkon, kterým zůstavitel ustanovil své dědice. Nejdůležitější součástí testamentu byla dědická instituce, ustanovení dědice, které bylo sankcionováno jeho neplatností. Muselo být uvedeno na začátku závěti, a pokud chybělo nebo bylo neplatné, byl neplatný i zbylý obsah testamentu a dědici nemohli dědictví přijmout.²⁴ Dědic musel být v závěti jednoznačně označen, nemusel být přímo jmenován, stačilo určení jeho osoby. Toto

²³ DOSTALÍK, Petr. *Texty ke studiu římského práva soukromého*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 10.

²⁴ BERGER, Adolf. *Encyclopedic dictionary of roman law*. Philadelphia: The American Philosophical Society, 1991, s. 485.

určení stačilo *nomen*, *pronomen* nebo i *cognomen*, tedy celým římským jménem, vlastním jménem nebo jménem určujícím znak svého nositele, jakýmsi předchůdcem dnešního příjmení, přičemž stačilo užití pouze jednoho z nich. Stačilo i označení „můj syn“ bez uvedení konkrétního jména, ale pod podmínkou, že byl jediným synem zůstavitele.²⁵ Zpočátku musel být testament psán rozkazovacím způsobem a latinsky, postupem času však bylo od těchto podmínek upuštěno.

Nejstarší forma testamentu byla pořizována před kuriátní komitíí, jednalo se o testament komitiální, *testament calatis comitis*. Přicházela v úvahu pouze, pokud zůstavitel neměl přímé intestátní dědice a musel ustanovit dědice jiné.

Mladší formou testamentu byl testament mancipační, kterým se převáděla pozůstalost mancipací na důvěrníka, tzv. kupce pozůstalosti nebo také *familiae emptora*. Jeho povinností bylo předat pozůstalost po smrti zůstavitele dědici a naplnit tak jeho poslední vůli. Mancipační testament byl svou povahou testamentem ústním, bylo však možné, aby zůstavitel sepsal listinu a při mancipaci pak už o ní jen prohlásil, že je jeho testamentem a ukázal ji svědkům, kteří ovšem nemuseli znát její obsah. Listina byla následně zapečetěna sedmi pečetěmi, tedy pečetěmi 5 svědků, vážného a kupce pozůstalosti. Platnost testamentu se ovšem i při písemné formě posuzovala podle toho, zda byly splněny všechny náležitosti mancipace, předání pozůstalosti důvěrníkovi.

Důležité bylo rozdělení testamentu na civilní a praetorský, protože každý vyžadoval jiné podmínky pro jeho sepsání. Civilní testament musel být napsán zůstavitelovou vlastní rukou, jednalo se tedy o holografní závěť, přičemž byla požadována přítomnost pěti svědků. V případě praetorského testamentu bylo možné sepsání závěti kýmkoli, nejen zůstavitelem, šlo o alografní závěť a bylo potřeba sedm svědků. V obou případech však bylo nutné, aby závěť podepsal jak zůstavitel, tak všichni svědci.²⁶

2.4. Usucapio pro herede

Jinou možností nabytí dědictví bylo jeho vydržení, které se v římském právu označovalo termínem *usucapio pro herede*. Pokud po sobě zůstavitel nezanechal žádné dědice a během svého života ani nepořídil testament, podléhaly jednotlivé věci náležející do pozůstalosti volné okupaci jako věci, které nikomu nepatřily. Postupem času byla tato

²⁵ DOSTALÍK, Petr. *Texty ke studiu římského práva soukromého*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 125.

²⁶ URFUS, Valentin. *Obecné dějiny státu a práva: Římské právo soukromé*. 1. vydání. Brno: Výrobna skript rektorátu UJEP Brno, 1979, s. 87.

okupace nahrazena vydržením dědictví, tedy *usucapio pro herede*. Spočívalo v tom, že jestliže zůstavitel neměl žádné dědice, mohl kdokoli jednotlivé věci z pozůstalosti uchopit a vydržet je. Tato osoba, která věci z pozůstalosti vydržela, tzv. usukapient, se tím stávala dědicem.²⁷ Vydržení pozůstalosti bylo umožněno i těm, kteří věděli, že nejsou dědici a věci jim nepatří, nežádala se tedy dobrá víra ani žádné jiné podmínky. Tím se *usucapio pro herede* zásadně lišilo od klasického vydržení. Pokud pozůstalost nikdo nenabyl ani vydržením, stávala se odúmrtí a náležela státu.

Jiným případem využití *usucapio pro herede* byl případ, kdy zůstavitel dědice sice měl, ale ten se k dědictví nepřihlásil, a tak na jeho místo mohl nastoupit ten, kdo se ujal jednoročního držení pozůstalosti a konal rodinná *sacra*. Tím byl na povolání dědice činěn nátlak, aby se ujal dědictví včas, protože pokud tak neučinil, na jeho místo nastupoval právě usukapient.²⁸

Zákonem 12 desek však byla možnost volné okupace pozůstalosti omezena zavedením intestátní dědické posloupnosti. Zároveň byla volná okupace vyloučena i tím, že byl držitel pozůstalosti považován za dědice. Ten pak získal postavení dědice vydržením, a to po roční držbě pozůstalosti.²⁹

V době klasické se již nejednalo o vydržení celé pozůstalosti jako celku, ale pouze jednotlivých věcí, a to každé samostatně. I toto vydržení však mělo několik podmínek. Základní podmínkou bylo držení věci minimálně rok, což se týkalo bez rozdílu movitých i nemovitých věcí, jejich nabytí dříve, než dědictví nabytí dědic, držitel musel mít způsobilost testamentárního dědice, ale stále platilo, že k vydržení pozůstalosti nebyla potřeba dobrá víra. V době principátu začalo docházet ke snahám omezit vydržení pozůstalosti, které vyvrcholily prohlášením, že snaha ziskuchtivě se zmocnit pozůstalostních věcí dříve než dědic nabytí dědictvím je považována za krádež.³⁰

²⁷ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: Díl II. Právo majetkové. 2.* Vydání. Praha: Vyšehrad, 1947, s. 276.

²⁸ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského. 6.* vydání. Bratislava: Právnická fakulta university Komenského, 1927, s. 519.

²⁹ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo. 2.* vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 300.

³⁰ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo. 2.* vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 300.

2.5. Aktivní a pasivní dědická způsobilost³¹

Dalšími důležitými pojmy jsou aktivní a pasivní dědická způsobilost.

Aktivní testamentární způsobilost, *testamenti factio activa*, znamená způsobilost zůstavitele pořídit závěť. Tuto způsobilost musel mít nejen zůstavitel, ale i svědci, vážný a kupec rodinného jmění. Neměly ji osoby cizího práva, tzv. *alieni iuris*, otroci, nedospělci, duševně choří (s výjimkou světlých okamžiků), marnotratníci, němí, hluchí, po určitou dobu i kleštěnci a osoby neschopné svědčit, justiniánští Latinové, později i odpadlíci od víry a heretici. Zpočátku tuto způsobilost neměly ani ženy, těm však byla postupem času přiznána s možností pořizovat mancipační testament. Aktivní testamentární způsobilost musel mít zůstavitel v době pořizování závěti a pak až do své smrti, přičemž se připouštěly výjimky jako prohlášení za marnotratníka nebo neschopnost mluvit, které neplatnost závěti nezpůsobovaly. Výjimkou bylo také to, pokud začal být zůstavitel němý nebo hluchý z důvodu nemoci až po zřízení závěti, v tomto případě zůstával testament v platnosti.³²

Důležité bylo odlišení pojmů *incapacitas* a *indignitas*. *Incapacitas* byl zápor slova *capacitas*, které v římském dědickém právu označovalo schopnost nabýt dědictví z testamentu. Tuto způsobilost neměli, tedy *incapacitas* byli zejména *Latini Iuniani* pokud se nestali římskými občany do 100 dnů po delaci, dále *cealibes*, tedy neženatí muži a neprovdané ženy, *orbi*, bezdětní manželé, a *feminae probrosae*, ženy špatné pověsti jako herečky a nevěstky. Dědictví, které z tohoto důvodu nikdo nenabyl, zůstává jako *caducum*.³³ Pojem *caducum* označoval majetkový prospěch ze závěti, který povoláný nemůže nabýt a který tedy případně jiným dědicům nebo odkazovníkům, jinak je dostane *aerarium* nebo *fiscus*,³⁴ což bylo označení pro státní pokladnu. Pojem *indignitas*, který se začal užívat od principátu, naopak vyjadřoval neschopnost dědit z důvodu provinění se proti zůstaviteli. *Indignus*, nehodný, svým jednáním mařil nebo vynucoval testament, odepřel zůstaviteli pomoc v kritické situaci, zavinil jeho smrt nebo ji nepomstil, a proto od něj po jeho smrti nesmí nic dostat. Pokud by i přesto něco zdědil, bude mu dědictví odňato jako tzv.

³¹ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 286.

³² DOSTALÍK, Petr. *Texty ke studiu římského práva soukromého*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 121.

³³ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha: Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 1994, s. 52.

³⁴ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha: Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 1994, s. 50.

ereptorium.³⁵ Slovo *ereptorium* označovalo dědictví nebo odkaz, které nabyl *indignus* a bylo mu následně odňato ve prospěch fisku.³⁶

Pasivní testamentární způsobilost, *testamenti factio passiva*, naopak znamenala způsobilost dědit, tedy dědictví přijmout. Pasivní testamentární způsobilost byla způsobilost být dědicem nebo odkazovníkem z testamentu a neměli ji především ti, kteří neměli ani aktivní testamentární způsobilost. Odchytku tvořil syn podrobený dědické moci, pohrobek, cizí otrok i hluchý člověk, kteří sice nemohli pořídit závěť, ale mohli pro sebe nebo někoho pro jiného něco ze závěti přijmout.³⁷

³⁵ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha: Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 1994, s. 130.

³⁶ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha: Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 1994, s. 104.

³⁷ DOSTALÍK, Petr. *Texty ke studiu římského práva soukromého*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 124.

3. Praetorské prostředky ochrany dědice

Civilní soudnictví zásadně vykonávali nejvyšší úředníci, zejména králové. Od doby královské i konzulové, diktátoři, interexové, censoři a praetoři, tedy magistráti, před kterými se mohly konat tzv. *manumissiones*, což byly právní jednání, kterými se propouštěli otroci na svobodu.³⁸ Praetor byl na roveň konzulů postaven Liciniovým zákonem z roku 367 př. n. l. a okruhem jeho působnosti se staly soukromoprávní spory. Od 3. století př. n. l. byli praetoři děleni do dvou skupin, *praetor urbanus* soudil pouze spory mezi občany, zatímco *praetor peregrinus* mezi neobčany nebo mezi občanem a neobčanem. Podle toho se dělily i oblasti jejich působnosti na *iurisdictio urbana* a *iurisdictio peregrina*.³⁹

Praetor plnil velmi významnou úlohu v římském právu, protože nejen, že římské právo civilní aplikoval, ale svou činností ho i přetvářel a reformoval. Co se týče dědictví, římský praetor uděloval *bonorum possessio*, tedy držbu pozůstalosti, všem zůstavitelovým dětem bez ohledu na to, zda byli dědici neopominutelnými nebo ne.⁴⁰ Důležitou podmínkou byl předpoklad, že tento držitel pozůstalosti pozůstalost nakonec opravdu zdědí.⁴¹ *Bonorum possessio* bylo možné získat výhradně jen udělením magistrátem, v Římě tedy praetorem, v provinciích od místodržícího, a to prohlášením vůle, že daná osoba držbu chce nabýt. Nebylo tedy možné udělit *bonorum possessio* proti vůli povolaného nebo bez jeho vědomí.⁴²

Praetor velmi ovlivnil vývoj testamentu a zavedl testament praetorský. Slovo *bonorum* sice původně vyjadřovalo jen držbu majetku, ale časem zobecnělo právě pro praetorskou posloupnost, a to díky praetorově ochraně osob, kterým uděloval držbu majetku z pozůstalosti.⁴³ Tzv. *bonorum possessor* byl univerzálním sukcesorem po zůstaviteli pouze podle praetorského práva a civilní žaloby byly proti němu přípustěny na základě fikce, že je dědicem civilním.⁴⁴

³⁸ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha: Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 1994, s. 182.

³⁹ HEYROVSKÝ, Leopold. *Římský proces civilní*. Bratislava: Právnická fakulta University Komenského, 1925, s. 11 – 13.

⁴⁰ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 290.

⁴¹ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: Díl II. Právo majetkové*. 2. Vydání. Praha: Vyšehrad, 1947, s. 267.

⁴² HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 6. vydání. Bratislava: Právnická fakulta university Komenského, 1927, s. 593.

⁴³ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 267 – 268.

⁴⁴ HEYROVSKÝ, Leopold. *Římský proces civilní*. Bratislava: Právnická fakulta University Komenského, 1925, s. 150 – 151.

V praetorském právu platila pravidla odlišná od práva civilního a rozšiřovala okruh neopominutelných dědiců tak, že byl zaměnitelný s první dědickou třídou, kterou praetor povolával v případě intestátní posloupnosti, tedy tzv. *Unde liberi*.⁴⁵

3.1. *Missio in possessionem*⁴⁶

Missio in possessionem byla ochrana dědice, kterou praetor uděloval držbu majetku dědici, a to buď držbu jednotlivé věci, *missio in rem*, nebo celé pozůstalosti, *missio in bona*. Praetor tento důrazný prostředek používal, aby zajistil normální průběh procesu, jelikož tím zajišťoval oprávněnému plnou správu majetku, jindy jen detenci s právem dohledu a opatrování věci, ale vždy tím vyvíjel silný nátlak na zavázaného.

„*Missio in possessionem* sloužila k různým účelům, např. zajištění dědických nároků dosud nenarozeného dítěte – *missio in possessionem ventris nomine*, zajištění nároků dědice ze zevně bezvadného testamentu do roka po zaplacení dědické daně – *missio in possessionem ex edicto Hadriani*, zajištění odkazu pod podmínkou nebo odkládací lhůtou – *missio in possessionem legatorum servandorum causa*, zajištění odkazu po 6 měsících od podání žaloby, aby se obdařený mohl hojit z plodů – *missio in possessionem Antoniniana*, zajištění pozůstalosti při pochybnosti o dědicově platební schopnosti – *missio in possessionem suspecti heredis*, zajištění nároků manželky na vrácení věna – *missio in possessionem dotis servandae causa* atd.“⁴⁷

Z *missio in possessionem* se postupem času stal základ pro majetkovou exekuci, která v římském právu zpravidla postihovala celý dlužníkův majetek a po uplynutí 30 dnů nebo v případě konkurzu pozůstalosti po uplynutí 15 dnů vedla k *infamii*. *Infamia* znamenala právní snížení cti a kromě konkurzu mohla vzniknout i důsledkem některých povolání nebo činů jako dvojí současné zasnoubení nebo dokonce manželství.⁴⁸

⁴⁵ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 290.

⁴⁶ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha: Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 1994, s. 186.

⁴⁷ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha: Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 1994, s. 186.

⁴⁸ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha: Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 1994, s. 130.

3.2. Bonorum possessio secundum tabulas⁴⁹

V případě *bonorum possessio secundum tabulas* se dědic dovolával zevně bezvadného testamentu.⁵⁰ Postupem doby začal praetor udílet *bonorum possessio secundum tabulas* každému, kdo předložil formálně bezvadnou závěť, tedy zapečetěnou pečetěmi sedmi svědků.⁵¹ Dával tím přednost jeho písemné formě. Praetor totiž nezjišťoval, zda byly splněny všechny podmínky mancipace, civilního převodu pozůstalosti, záleželo mu pouze na formální bezchybnosti listiny a počtu svědků při mancipaci.

Výhodou *bonorum possessio secundum tabulas* bylo, že praetor uděloval držbu pozůstalosti i těm, kteří se prokazovali závětí podle civilního práva neplatnou, a to z důvodu formálních nedostatků. Tím tyto testamentsy prohlašoval za účinné. Tato držba byla ovšem pouze *sine re*,⁵² nebylo tedy vyloučeno, že by držitel pozůstalosti prohrál soudní spor s civilním dědicem.⁵³ Teprve postupem času byla držiteli *bonorum possessio secundum tabulas* přiznána ochrana ve formě *exceptione doli* proti civilnímu dědici ze zákona, a to reskriptem císaře Antonia Pia.⁵⁴ *Exceptione doli* byla námitka nebo výhrada, kterou žalovaný popíral existenci žalobcova práva nebo svou povinnost plnit. Její uplatnění bylo však povoleno jen do doby, dokud ještě nebylo plněno.⁵⁵

3.3. Bonorum possessio contra tabulas⁵⁶

Původně byl testament nástrojem k tomu, aby zůstavitel určil své dědice v případě, že neměl žádné přirozené. Testamentární posloupnost se tak vyvinula vedle posloupnosti intestátní jako samostatný typ posloupnosti a již nebylo možné přirozené dědice v testamentu pominout. Šlo o pouhé jmenování dědiců v testamentu, nezáleželo na tom, zda byli

⁴⁹ URFUS, Valentin. *Obecné dějiny státu a práva: Římské právo soukromé*. 1. vydání. Brno: Výrobna skript rektorátu UJEP Brno, 1979, s. 86 – 87.

⁵⁰ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha: Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 1994, s. 49.

⁵¹ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 6. vydání. Bratislava: Právnická fakulta university Komenského, 1927, s. 541.

⁵² HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 6. vydání. Bratislava: Právnická fakulta university Komenského, 1927, s. 541.

⁵³ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha: Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 1994, s. 49.

⁵⁴ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 6. vydání. Bratislava: Právnická fakulta university Komenského, 1927, s. 541.

⁵⁵ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha: Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 1994, s. 105 – 106.

⁵⁶ URFUS, Valentin. *Obecné dějiny státu a práva: Římské právo soukromé*. 1. vydání. Brno: Výrobna skript rektorátu UJEP Brno, 1979, s. 88 – 89.

zůstavitelem vydědění nebo zdědili jen malý podíl pozůstalosti, důležité bylo jejich označení v závěti, zůstavitel je nemohl opominout a tito dědicové se začali nazývat neopominutelnými.

Neopominutelní dědicové získali svá formální práva na jmenování v testamentu, a pokud je zůstavitel i přesto v závěti nezmínil, svědčila v jejich prospěch tzv. posloupnost proti testamentu. Neopominutelné dědice vymezovalo jinak praetorské i civilní právo, stejně jako měla posloupnost proti testamentu různý rozsah. Pokud byl v testamentu vynechán zůstavitelův syn, stával se testament neplatným, zatímco opomenutí vzdálenějších dědiců neplatnost závěti nezpůsobovalo.

Podle praetorského práva nastávala posloupnost proti testamentu udělením tzv. *bonorum possessio contra tabulas*. Jednalo se o udělení držby pozůstalosti osobám patřícím do kategorie *Unde liberi*, tedy zůstavitelovým dětem, které praetor považoval za neopominutelné dědice. O tuto držbu mohli žádat dědicové *Unde liberi*, kteří byli v testamentu vynecháni, ale i ti, které zůstavitel v závěti jmenoval. Okruh první třídy intestátních dědiců podle praetorského práva ale rozšiřoval adoptovaný potomek, který přešel do cizí rodiny, byl v testamentu ustanoven a mohl žádat o držbu pozůstalosti.⁵⁷

Udělení *bonorum possessio contra tabulas* znamenalo právo nepominutelných dědiců praetorského práva dědit podle svých intestátních podílů. Směřovalo proti ustanovení dědiců v testamentu, nikoli proti jejich vydědění. Ustanovení o vydědění, které závěť obsahovala, zůstávaly nadále platnými a vydědění dědicové tedy nemohli žádat praetora o udělení držby pozůstalosti.⁵⁸ Stejně tak zůstávaly v platnosti i ustanovení o dědických substitucích a odkazy ve prospěch blízkých příbuzných.⁵⁹ Držitel pozůstalosti má povinnost splnit odkazy učiněné ve prospěch ascendentů a descendentů, stejně jako legáty ve prospěch manželky či snachy.⁶⁰

Velkou výhodou *bonorum possessio contra tabulas* bylo, že udělená držba byla *cum re*, měla převahu nad civilním právem,⁶¹ a tak byl držitel v případě soudního sporu ve výhodnějším postavení oproti civilnímu dědici.⁶²

⁵⁷ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 290.

⁵⁸ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 290.

⁵⁹ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: Díl II. Právo majetkové*. 2. Vydání. Praha: Vyšehrad, 1947, s. 309.

⁶⁰ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 6. vydání. Bratislava: Právnická fakulta university Komenského, 1927, s. 579.

⁶¹ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha: Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 1994, s. 49.

⁶² HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 6. vydání. Bratislava: Právnická fakulta university Komenského, 1927, s. 579.

Ke konci 2. století n. l. byla právní úprava *bonorum possessio contra tabulas* rozšířena, a to tak, že ženy z tohoto titulu nemají dostat více, než kolik by obdržely podle civilního práva.⁶³

3.4. Interdikty⁶⁴

Interdikty byly další možností praetorské ochrany dědice. Interdiktem mohl praetor něco nařídit nebo zakázat, a to formou formálního výroku. Využívány byly zejména v situacích, kdy došlo ke sporu o držbu.

Obecně byl interdikt, latinsky *interdictum*, „rozkazem soudního magistráta vydaný ve veřejném zájmu na žádost strany k odklizení soukromoprávního sporu.“⁶⁵ Interdikt chránil právní vztahy, na které se nevztahovalo civilní právo, a měl povahu prozatímního správního opatření, pro jehož vydání se nevyslychali svědci ani se daný případ blíže nešetřil. Základem bylo žalobcovo tvrzení, které požívalo presumpci pravdivosti či pravděpodobnosti. Účelem interdiktu bylo zachovat trvajícím faktický stav. Interdikt měl vysokou autoritu, a proto ve většině případů stačil k dosažení cíle. Soudní řízení následovalo jen v případě, že se jedna ze stran rozhodnutí praetora nepodrobila.⁶⁶

Interdikty byly děleny do mnoha skupin. Jedním z nich bylo dělení na interdikty zakazující, obnovující a na předložení věci nebo osoby. Zakazujícím interdiktem, jak už vyplývá z jeho názvu, praetor něco zakazoval. Příkladem může být zákaz použití násilí proti tomu, kdo nadržuje, proti tomu, kdo pohřbívá mrtvolu na místě, ke kterému má právo pohřbu, zákaz stavby na posvátném místě nebo zákaz dělat na veřejné řece a jejím břehu něco, co by omezovalo plavbu lodí. Obnovující interdikty obsahovaly příkaz praetora něco vydat. Jednalo se například o situace, kdy měla být převedena držba zpět na toho, kdo byl násilím vyhnán z nějakého pozemku. Interdikty na předložení věci nebo osoby přikazovaly předložení něčeho, např. člověk, o jehož svobodě panují pochybnosti, nebo děti ve prospěch otce, v jehož jsou moci.

Jiné dělení interdiktů rozlišuje interdikty k nabytí držby, k jejich udržení nebo znovunabytí, zatímco další obecné je dělí na jednostranné a dvoustranné.

⁶³ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: Díl II. Právo majetkové*. 2. vydání. Praha: Vyšehrad, 1947, s. 309.

⁶⁴ BLAHO, Peter. *Justiniánské instituce*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2010, s. 358 – 365.

⁶⁵ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha: Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 1994, s. 134.

⁶⁶ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha: Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 1994, s. 134.

Pro téma dané diplomové práce je však důležitý interdikt vztahující se k dědickému právu. Tím byl nepochybně interdikt s názvem *Quem hereditatem*, který patřil do skupiny restitutorních interdiktů, stejně jako interdikty *Quem fundum* a *Quem usum fructum*. Tyto interdikty obsahovaly povinnost žalovaného bránit se proti žalobě, jinak se vystavoval nebezpečí tzv. *missio in bona*, která byla držbou celého dědictví.⁶⁷ Praetor v tomto případě zmocnil žalobce, aby si danou věc odvedl nebo odnesl, což předpokládalo přítomnost věci. Žalovanému naopak přikazoval odmítnout spor o dědictví a vydat dědictví nebo její část.⁶⁸ Žalobce měl však povinnost žalovanému nabídnout tzv. *satisdatio*, tedy záruku možnosti domáhat se své věci z postavení žalobce. Podmínkou této záruky bylo rukojemství, tedy předání věci, která byla předmětem sporu. Pokud žalobce žalovanému záruku neposkytne, věc zůstane v držbě žalovaného. Pokud žalovaný nabízenou záruku odmítne a praetor jej považuje za nespolehlivého, může ponechat věc v soudní úschově nebo žalovanému zakázat zcizení věci.⁶⁹

3.5. Mimořádná posloupnost⁷⁰

Císařské zákonodárství dědickou posloupnost změnilo. Nyní mohla dědit matka po manželském i nemanželském dítěti stejně jako manželské i nemanželské děti po matce, descendentí po ascendentech z matčiny strany a také kognátští sourozenci a jejich děti po sobě navzájem.

Konečnou úpravu dědického práva přinesla až justiniánská novela z roku 543, která zavedla naprostou převahu kognátské posloupnosti. Zákonnými dědici nyní byli kognátští dědicové bez rozdílu pohlaví a nehledě na to, zda dané příbuzenství zprostředkovává muž nebo žena. Dědicové byli rozděleni do čtyř tříd, kdy první třída byli zůstavitelovi potomci, druhá zůstavitelovi předci a sourozenci, třetí třídu tvořili polorodí sourozenci a jejich děti a čtvrtá třída zahrnovala všechny další kognátské příbuzné bez rozdílu stupně.

Justiniánská úprava zakotvila i posloupnost mimořádnou a přiznala vdově bez vlastního hmotného zajištění nárok na určitou část pozůstalosti bez ohledu na další dědice.

⁶⁷ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha: Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 1994, s. 186.

⁶⁸ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha: Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 1994, s. 136.

⁶⁹ HEYROVSKÝ, Leopold. *Římský proces civilní*. Bratislava: Právnická fakulta University Komenského, 1925, s. 299 – 301.

⁷⁰ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 274 – 275.

Podmínkou bylo, že vdova žila s manželem až do jeho smrti. Ať už dědil po zůstaviteli jakýkoli příbuzný, tzv. nuzná vdova nastupovala k dědění jako další dědic zároveň s ním. Zpravidla byla vdově přiznána čtvrtina dědictví, nejvíce však sto liber zlata. Pokud dědila společně se zůstavitelovými dětmi, které byly alespoň tři, zůstala jí pouze tzv. *pars virilis*, tedy část pozůstalosti zbývající po dědění podle hlav.⁷¹ Jiná situace nastávala, pokud byly zůstavitelovy děti, které dědily, zároveň její vlastní. V tomto případě zdědily celou pozůstalost její děti a jí připadlo jen požívací právo k určitému dílu dědictví. Nutno podotknout, že dědické právo nuzné vdovy není pravým dědickým právem, ale pouze nárokem ze zákonného odkazu.⁷²

⁷¹ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha: Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 1994, s. 205.

⁷² HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 6. vydání. Bratislava: Právnická fakulta university Komenského, 1927, s. 536.

4. Právní ochrana dědice

4.1. Materiální a formální práva oprávněných dědiců

Základním formálním právem oprávněných dědiců bylo jejich jmenování v testamentu, vytvoření tzv. dědické instituce. Zůstavitel měl povinnost dědice buď vydědit, nebo jim zanechat alespoň část dědictví, přičemž nezáleželo na tom, jak velký díl jednotlivým dědicům zanechal,⁷³ v žádném případě je nesměl v závěti opomenout. Touto formalitou se vyvinula práva tzv. neopominutelných dědiců. Pokud byli i přesto v závěti vynecháni, náležela jim posloupnost proti testamentu, *bonorum possessio contra tabulas*, o které jsem již psala výše.⁷⁴ Právo neopominutelných dědiců být jmenováni v testamentu bylo formální v tom slova smyslu, že jim nezajišťovala nic z pozůstalého majetku, pouze ustanovení v závěti.⁷⁵

V římském právu civilním měli formální práva neopominutelných dědiců zejména *heredes sui et necessarii*, tedy dědicové vlastní a nutní. Výjimečné bylo postavení zůstavitelova syna, jehož vynechání v testamentu způsobovalo neplatnost celé závěti z důvodu nespravedlivosti. Taková závěť se označovala jako *testamentum iniustum*. Ostatní dědice stačilo vydědit všeobecným prohlášením, ale syn musel být výslovně označen, jak jsem již uvedla výše v kapitole o testamentární posloupnosti. V případě nesplnění těchto podmínek nastávala posloupnost proti testamentu a s testamentárním dědicem dědili zároveň i dědicové intestátní.⁷⁶

Materiální práva nepominutelných dědiců byla vývojově mladší než ta formální a původně ani nebyla právními pravidly, ale spíše morálními zásadami. Zůstaviteli bylo kladeno na srdce, aby svým příbuzensky nejbližším osobám zanechal alespoň určitý podíl ze svého majetku. V průběhu vývoje se tyto morální zásady staly sice pravidly o zanechání povinného dílu dědicům, tzv. *portio debita*, ale nebyl konkretizován ani okruh dotčených osob, ani výše povinného dílu. Nakonec se ustálil zvyk, že mezi oprávněné osoby k povinnému dílu patřili nejen zůstavitelovi ascendenti a descendenti, ale i sourozenci, a to

⁷³ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 6. vydání. Bratislava: Právnická fakulta university Komenského, 1927, s. 576.

⁷⁴ URFUS, Valentin. *Obecné dějiny státu a práva: Římské právo soukromé*. 1. vydání. Brno: Výrobna skript rektorátu UJEP Brno, 1979, s. 88.

⁷⁵ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 289.

⁷⁶ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 289 – 290.

agnátští a později i kognátští. Povinný díl si však mohla nárokovat pouze osoba zůstaviteli příbuzensky nejbližší, přičemž podmínkou bylo, že byla zůstavitelovým intestátním dědicem. Po vydání Falcidiova zákona roku 40 př. n. l. se ustálila i výše povinného dílu, tzv. falcidiánská kvarta, a to na čtvrtinu podílu, který by dědic získal z titulu zákonného dědice. Za Justiniána byla tato úprava změněna na třetinu nebo polovinu zákonného dílu. Záleželo na tom, zda byl zákonný díl jednou čtvrtinou nebo menším dílem z celé pozůstalosti. Povinný díl mohl být oprávněnému zanechán nejen ustanovením dědice v závěti, ale i formou odkazu, darováním pro případ smrti nebo darováním či věnem ještě za života zůstavitele.⁷⁷

Nárok na povinný díl záležel na volném uvážení soudu a byl uplatňován žalobou, která se nazývala *querella inofficiosi testamenti*, v doslovném překladu „stížnost proti testamentu nedbajícím přirozené náklonnosti mezi příbuznými.“ Žalobce argumentoval tím, že zůstavitel porušil citové vazby mezi příbuznými a svou žalobu směřoval proti dědici, který byl v testamentu ustanoven a stal se dědicem. Cílem této žaloby bylo zrušení testamentu a nastolení intestátní posloupnosti ve prospěch žalobce, tzv. kverelanta. Ten poté obdržel celý podíl ze zákona, nejen ten povinný. Jeho vítězství v tomto soudním sporu přitom mohlo být úplné nebo částečné. Úplné znamenalo vítězství kverelanta proti všem testamentárním dědicům nebo jednomu jedinému a nastolení intestátní posloupnosti. Pokud kverelant vyhrál spor jen částečně, tedy proti jen některému z testamentárních dědiců, rušila se jen část obsahu testamentu a ostatní ustanovení zůstávaly v platnosti. Kverelou mohlo být dosaženo i doplnění toho, co mělo být oprávněnému zanecháno jako povinný díl. Právo na uplatnění kverely zanikalo v 5leté lhůtě, uznáním testamentu oprávněným dědicem nebo uzavřením smíru mezi dědici.⁷⁸

Formální a materiální práva neopominutelných dědiců byla sloučena Justiniánskou novelou, která se však týkala jen ascendentů a descententů, zatímco pro sourozence platila dosavadní právní úprava. Zůstavitel měl povinnost ustanovit své nejbližší ascendenty a descendenty za dědice a zanechat jim povinný díl z pozůstalosti. Pokud je chtěl vydědit, musel uvést jeden ze zákonem taxativně vymezených důvodů. Konkrétním příkladem může být nemravný život dědice či jeho nevděk vůči zůstaviteli. K ochraně oprávněných dědiců byla kverela zachována, i když s menšími změnami. Úspěch dědice v soudním sporu způsobil

⁷⁷ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 291.

⁷⁸ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 292.

pouze neúčinné ustanovení dědiců v testamentu, takže nastávala intestátní dědická posloupnost a zbylý obsah testamentu zůstával nadále platný.⁷⁹

4.2. *Petitio hereditatis* a její znění

Petitio hereditatis byla v římském právu dědickou žalobou a v doslovném znění tento pojem znamenal žádost o dědictví. Měla podobnou povahu jako reivindikační žaloba, tedy žaloba na vydání věci. Stejně jako reivindikační žaloba byla věcnou žalobou o výlučné absolutní právo. Právo získat děděním určitý prospěch z pozůstalosti bylo považováno za samostatný druh věci, konkrétně věc nehmotnou.⁸⁰

Přesné znění *petitio hereditatis* bylo následující:

„*Si hereditas q, d. a. ex iure Quiritum mea est, sestertios XXV (CXXV) dari spondes?*“

„Jestliže pozůstalost, o kterou je žalován, náleží mně podle práva kviritského, slibuješ mi dát 25 (75) sesterciů?“

*Si paret hereditatem Publii Maevii ex iure Quiritum Ai Ai esse, si arbitrato tuo res Ao Ao non restituetur, quanti ea res est, tantam pecuniam Nm Nm Ao Ao c. S. n. p. a.*⁸¹

„Jestliže máš za to, že pozůstalost Publia Maevia náleží z práva kviritů žalobci, a jestliže žalovaný na základě tvého rozsudku nevrátí věci z pozůstalosti žalobci, odsud' na takovou částku žalovaného ve prospěch žalobce. Jestliže nemáš za to, osvobod' žalovaného.“⁸²

Dnešními slovy odsuzoval soud na základě *petitio hereditatis* žalovaného buď k vydání pozůstalosti žalobci, nebo na vyplacení hodnoty pozůstalosti v penězích. Pokud však soud právo žalobce neuznal, rozhodl v jeho neprospěch a žalovanému neuložil žádné povinnosti.

⁷⁹ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 292 – 293.

⁸⁰ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 268.

⁸¹ SOMMER, Otakar. *Texty ke studiu soukromého práva římského*. Praha: 1923, s. 31.

⁸² Překlad: Mgr. Petr Dostálík, Ph.D.

4.3. Užití žaloby⁸³

Dědickou žalobou se dědic snažil o vydání pozůstalosti, čemuž předcházelo rozhodnutí o tom, že žalobce je skutečně dědicem. O tomto určení i celé žalobě rozhodoval centumvirální soud.⁸⁴

Pokud by dědic místo dědické žaloby využil možnost žaloby na vydání věci, žalovaný by se mohl bránit tím, aby nejdříve bylo rozhodnuto o tom, zdali je žalobce vůbec dědicem.⁸⁵

4.3.1. Aktivní a pasivní legitimace⁸⁶

Aktivně legitimovaný byl žalobce, tedy civilní dědic, který podáním žaloby žádal buď vydání celé pozůstalosti, její části nebo jednotlivých věcí. Žalobcem tedy mohl být dědic, který získal celou pozůstalost, nebo i dědic části dědictví, tzv. *heres pro parte*, který z pozůstalosti získal jen určité věci. Žalobce žaloval podle svého dědického podílu, a pokud svůj podíl neznal přesně, měl možnost využít *incertae partis hereditatis petitio*.⁸⁷ Samozřejmě mohl svůj nárok uplatnit jak dědic ze zákona, *heres legitimus*, tak dědic ze závěti, *heres testamenti*.⁸⁸

Pasivně legitimovaným, tedy tím, proti němuž žaloba směřovala, byl ten, kdo dědici zadržoval pozůstalost nebo kdo držel jednotlivé pozůstalostní věci. Žalovaným mohl být prakticky každý, pasivně legitimovaným však jen ten držitel, který o sobě tvrdil, že je dědicem, tzv. *possessor pro herede*, nebo nemohl prokázat jiný důvod své držby, tzv. *possessor pro possessore*, např. že věci od zůstavitele koupil.⁸⁹ Dědická žaloba nesměřovala přímo proti žalovanému, ten na ni nemusel odpovídat ani se účastnit řízení, ale pouze za podmínky, že žalobci žalovanou pozůstalost vydal. Žalovaný se svojí povinností vydat věci

⁸³ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 303 - 304.

⁸⁴ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 303 - 304.

⁸⁵ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 304.

⁸⁶ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 303 - 304.

⁸⁷ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 6. vydání. Bratislava: Právnická fakulta university Komenského, 1927, s. 612.

⁸⁸ BERGER, Adolf. *Encyclopedic dictionary of roman law*. Philadelphia: The American Philosophical Society, 1991, s. 486.

⁸⁹ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva ve třech fázích jeho vývoje*. 2. vydání. Praha: Academia, 1995, s. 173.

z pozůstalosti nezbavil ani tím, že je zcizil a již je v držbě neměl.⁹⁰ Pokud žalovaný nereagoval vůbec, mohla mu být držba pozůstalosti odejmuta zvláštním interdiktum zvaným *Quem hereditatem*. V tomto případě již dědic nemusel dokazovat své dědické právo, ale pouze to, že žalovaný drží *pro possessore*. Ten pak musel dědici zaplatit stejnou částku, pokud by prohrál spor na základě *hereditatis petitio*.⁹¹

4.3.2. Předmět žaloby⁹²

Petitio hereditatis původně směřovala k vydání věcí náležejících do pozůstalosti dědici. V klasické době již do pozůstalosti patřilo vše, co bylo možné zahrnout do zůstavitelova majetku, tedy i věci, které měl zůstavitel pouze v detenci, a jeho pohledávky. O tyto věci pak byl předmět žaloby rozšířen. Dále se dědic mohl dědickou žalobou domáhat i všeho, co k dědictví přibylo po zůstavitelově smrti, tedy plody, zaplacené pohledávky, děti otrokyň, předměty pořízené pro dědictví nebo věci, které nastoupily na místo původních pozůstalostních předmětů.

4.3.3. Obsah nároku dědice vůči třetí osobě⁹³

Dědic dědickou žalobou nárokoval vydání celé pozůstalosti nebo jednotlivých věcí náležejících do pozůstalosti. Pro rozhodnutí o vydání plodů a dalších užitků z pozůstalosti bylo důležité, zda je držitel pozůstalosti držitelem v dobré nebo zlé víře. Pokud byl držitelem v dobré víře, musel nahradit jen to, co jako užitek z pozůstalosti spotřeboval, nebo nahradit škodu, kterou způsobil sám svou nedbalostí. Vše se řídilo pravidlem, že držitel pozůstalosti v dobré víře neměl mít z držby dědictví prospěch.⁹⁴ Držitel ve zlé víře nesl odpovědnost i za náhodné poškození věcí patřících do pozůstalosti.

Žalovaný si může z nároku dědice odečíst náklady, které vynaložil na pozůstalost, a dluhy z pozůstalosti, které zaplatil. Tento zaplacený dluh však neosvobozuje pravého dědice,

⁹⁰ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: Díl II. Právo majetkové*. 2. Vydání. Praha: Vyšehrad, 1947, s. 277.

⁹¹ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva ve třech fázích jeho vývoje*. 2. vydání. Praha: Academia, 1995, s. 173.

⁹² KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 304.

⁹³ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 304.

⁹⁴ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: Díl II. Právo majetkové*. 2. Vydání. Praha: Vyšehrad, 1947, s. 278.

protože tím nebyl zaplacen jeho dluh, ale dává mu nárok na námitku zaplacení, pokud by věřitel dluh žádal znovu, tentokrát ale po pravém dědici. V tomto případě se opět rozlišuje, zda byl dluh zaplacen držitelem pozůstalosti v dobré nebo zlé víře. Po držiteli v dobré víře získává dědic přímo možnost uplatnit námitku, že dluh byl již zaplacen, zatímco držitel ve zlé víře může dát dědici pouze jistotu, že se ho v případném sporu věřiteli zastane.⁹⁵

4.3.4. Hereditatis petitio v Digestech⁹⁶

Digesta říkají o dědické žalobě následující:

Dig. 5.3.31pr., Ulpianus 15 ad ed.

„Si quid possessor solvit creditoribus, reputabit, quamquam ipso iure non liberaverit petitozem hereditatis: nam quod quis suo nomine solvit, non debitoris, debitorem non liberat. et ideo iulianus libro sexto digestorum scribit ita id imputaturum possessorem, si caverit se petitozem defensum iri. sed an et bonae fidei possessor debeat defendendum cavere, videndum erit, quia in eo quod solvit non videtur locupletior factus: nisi forte habeat conditionem et hoc nomine videtur locupletior, quia potest repetere: finge enim eum, dum se heredem putat, solvisse suo nomine. et videtur mihi iulianus de solo praedone ut caveat sensisse, non etiam de bonae fidei possessore: conditionem tamen praestare debet. sed et petitor si a creditoribus conveniatur, exceptione uti debet.“

Pokud držitel pozůstalosti vyplatil jakékoli věřitele, bude mít právo si započítat tyto platby, ačkoli on ve skutečnosti nebyl stranou, která podala žalobu na vyplacení. Pokud provede platbu svým vlastním jménem a ne ve prospěch dlužníka, dlužníka tím neosvobozuje. Proto říká Julianus v šesté knize Digest, že držiteli může být za těchto okolností připsána pouze, pokud dá jistotu, že bude žalobce bránit proti věřitelům. Ale zdali je držitel v dobré víře povinen dát jistotu, že bude bránit žalobce, by mělo být posuzováno, protože on není obohacen o platby, které prováděl, s výjimkou případu, kdy mohl podat žalobu na jejich vyplacení. V tomto ohledu zdá se být obohacným, protože může podat žalobu na navrácení peněz; například, pokud si myslí, že je dědicem, a platí to, co byl povinen zaplatit. Julianus zřejmě myslel jen lupiče, který poskytoval jistotu, a ne držitele v dobré víře. Ten však musí

⁹⁵ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: Díl II. Právo majetkové*. 2. Vydání. Praha: Vyšehrad, 1947, s. 279.

⁹⁶ SOMMER, Otakar. *Texty ke studiu soukromého práva římského*. Praha: 1923, s. 32.

postoupit své právo podat žalobu. Pokud je žalobce žalován věřiteli, měl by využít možnost výjimky.⁹⁷

O této problematice jsem hovořila již v předchozí kapitole, kde jsem uvedla, že žalovaný si může z nároku dědice odečíst nejen náklady vynaložené na pozůstalost, ale i dluhy, které z pozůstalosti zaplatil. Toto vyplacení dluhu však pravého dědice, v daném případě zároveň i dlužníka, neosvobozuje, pouze mu přiznává možnost námítky zaplacení proti věřitelům. Pokud je držitel pozůstalosti v dobré víře a zaplatí dluhy z pozůstalosti, může proti pravému dědici podat žalobu na navrácení vyplacených peněz, zatímco dědic má proti věřitelům námítku zaplacení. Pokud však byl ve zlé víře, dává dědici jistotu, že se ho zastane v případě, že bude žalován znovu.

Dig. 46.3.95.9, Papinianus 28 quaest.

„Dolo fecisti, quo minus possideres quod ex hereditate ad alium pertinente adprehenderas: si possessor corpus aut litis aestimationem praestitit, ea res tibi proderit, quia nihil petitoris interest: ceterum si tu ante conventus ex praeterito dolo praestiteris, nihil ea res possessori proderit.“

Aby se zabránilo držení věcí z pozůstalosti patřící jinému, je toto považováno za podvod. Pokud se držitel vzdá pozůstalosti sám nebo zaplatí u soudu její odhadovanou hodnotu, bude tato transakce k vašemu prospěchu, protože žalobce již nemá v dané věci žádný zájem. Pokud však budete předčasně žalován ke splacení podvodů, které jste spáchal, nebude to v žádném případě ve prospěch držitele majetku.⁹⁸

V tomto případě se hovoří o situaci, kdy pozůstalost nebo její část drží někdo jiný než oprávněný dědic. Pokud se tento držitel této pozůstalosti či její části vzdá nebo zaplatí její hodnotu, žalobci se dostane jeho dílu a již nemá důvod v soudním sporu pokračovat, což je výhoda i pro držitele, protože nebude dále žalován u soudu. Pokud to však neudělá, dopustí se podvodu, latinsky označovaného *dolus*. *Dolus* byl v římském právu delikt zavedený praetorem kolem roku 66 př. n. l., který spočíval v zatajování skutečností nebo předstírání neexistujících okolností za účelem donutit jiného k jednání, které je mu na škodu. Proti

⁹⁷ Vlastní překlad z anglického znění: The enactments of Iustinian. The Digests or Pandects. Book V [online]. Web.upmf.grenoble.fr, [cit. 10.února 2011]. Dostupné na <http://web.upmf-grenoble.fr/Haiti/Cours/Ak/Anglica/D5_Scott.htm>.

⁹⁸ Vlastní překlad z anglického znění: The enactments of Iustinian. The Digests or Pandects. Book XLVI [online]. Web.upmf.grenoble.fr, [cit. 10.února 2011]. Dostupné na <http://web.upmf-grenoble.fr/Haiti/Cours/Ak/Anglica/D46_Scott.htm>.

podvodníkovi bylo možné použít žalobu zvanou *actio doli*, která měla tzv. infamující účinky, člověk ztrácel svoji čest.⁹⁹

Dig. 5.4.8, Iulianus 48 Dig.

„*Permittendum erit possessori hereditatis partem quidem hereditatis defendere, parte vero cedere, nec enim prohibet aliquem totam hereditatem possidere et partem scire dimidiam ad se pertinere, de altera parte controversiam non facere.*“

Vlastníku majetku by mělo být povoleno bránit se žalobě, pokud se vzdá podílu, kterého se žaloba týká, protože není zakázáno držení celého panství a on si je vědom toho, že polovina patří jemu, a nebude vyvolávat spory o polovinu druhou.¹⁰⁰

Tento fragment hovoří o možnosti, že část pozůstalosti zdědili dva dědicové, ale pouze jeden z nich ji drží, zatímco ten druhý z ní nemá nic. V konkrétním případě by mohlo jít o situaci, kdy dva dědici zdědili nemovitost do společného vlastnictví, ale pouze jeden z nich v ní bydlí a okupuje ji celou, zatímco druhý dědic nemá možnost ji užívat ani s ní jakkoli jinak nakládat, například ji spravovat. Tento druhý dědic tedy žaluje toho prvního, aby ho buď pustil do jeho ideální poloviny nemovitosti a umožnil mu tak její držbu nebo ho z dané nemovitosti vyplatil. První dědic ví, že jsou oprávněnými dědici oba, každý ideální poloviny, a tak se žalobě vyhne tak, že druhému dědici vydá část, na kterou má nárok, a nebude žalobě oponovat.

4.3.5. Vztah mezi odkazovníkem a dědicem¹⁰¹

Odkaz byl v římském právu jednostranný právní úkon, kterým zůstavitel zanechal odkazovníkovi určitou část své pozůstalosti. Podmínkou však byla jeho bezplatnost. Odkaz nesmí obsahovat úplatné darování části pozůstalosti odkazovníkovi, ani jeho potrestání.¹⁰² Za trest nelze odkázat ani svobodu.¹⁰³ Odkazovník, jinými slovy také *legatarius*, legatář nebo *honoratus*, poctěný, však nebyl dědicem zůstavitele.¹⁰⁴ Obecně jím mohl být kdokoli, kdo měl

⁹⁹ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 98 – 99.

¹⁰⁰ Vlastní překlad z anglického znění: The enactments of Iustinian. The Digests or Pandects. Book V [online]. Web.upmf.grenoble.fr, [cit. 10.února 2011]. Dostupné na <http://web.upmf-grenoble.fr/Haiti/Cours/Ak/Anglica/D5_Scott.htm>.

¹⁰¹ URFUS, Valentin. *Obecné dějiny státu a práva: Římské právo soukromé*. 1. vydání. Brno: Výrobna skript rektorátu UJEP Brno, 1979, s. 89 – 91.

¹⁰² SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: Díl II. Právo majetkové*. 2. Vydání. Praha: Vyšehrad, 1947, s. 313.

¹⁰³ GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 160 – 161.

¹⁰⁴ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 304.

způsobilost být dědicem z testamentu, mohl jím být ale i dědic nebo jeden z dědiců. Pokud byl odkazovníkem dědic nebo někteří dědicové, mohl být odkaz zanechán jednomu ze spoludědiců a určena osoba obtížená odkazem, nebo byl odkaz přiřčen jednomu z dědiců bez určení obtížené osoby.¹⁰⁵

Odkaz byl singulární sukcesí, kdy zůstavitel odkazovníkovi přenechal pouze určitou věc nebo právo, nikoli celou pozůstalost včetně práv a povinností. Odkazy byly v římském právu stejně jako testamentsy dvojí – podle civilního práva, tzv. *legata*, a podle praetorského práva, tzv. *fideicommissa*.

Civilní odkazy byly přísné formální, bylo je možno učinit pouze testamentem a zásadně jen předepsanou rozkazovací formou. V případě nedodržení předepsaných pravidel byly postihovány svou neplatností.¹⁰⁶ Odkazy se dělily podle dané rozkazovací formy a oprávnění, která z nich vyplývala. První formou odkazu byl tzv. *legatum per vindicationem*, při kterém se odkazovník stával vlastníkem odkázané věci práva v okamžiku, kdy dědic nabyt dědictví, a mohl ji vindikovat. V případě tohoto legátu získával odkazovník kviritské vlastnictví, a to ve stejnou chvíli, kdy vlastnictví nabyt i dědic. Tento způsob odkazu byl tedy omezen tím, že zůstavitel mohl odkazovníkovi odkázat pouze to, co měl sám ve kviritském vlastnictví. Vindikačním legátem bylo možné odkázat i pozemkovou služebnost nebo například poživací právo k určité věci.¹⁰⁷ Další formou odkazu byl tzv. *legatum per damnationem*, při kterém bylo použito jiných slov, a odkazovníkovi zůstával pouze obligační nárok vůči dědici na vydání odkázané věci. Postavení odkazovníka bylo sice slabší než u legátu vindikačního, měl ale tu výhodu, že mu mohlo být odkázáno vše, co mohlo být podle římského práva předmětem obligačního vztahu, tedy nejen zůstavitelovy věci, ale i věci dědice a třetích osob, věci budoucí, věci nehmotné, pohledávky, ale i prominutí dluhu.¹⁰⁸ Tento odkaz byl využíván nejčastěji, protože jeho užití bylo pro svou pružnost ze všech legátů nejjednodušší. Třetím možným odkazem byl tzv. *legatum sinendi modo*, při kterém musel dědic odkazovníkovi povolit, aby si odkázanou věc z dědictví sám vzal a nesměl proti tomu nic namítat. I tento nárok odkazovníka vůči dědici byl pouze obligační a vztahoval se jen na věci, které měl zůstavitel nebo jeho dědic v praetorském vlastnictví v době zůstavitelovy

¹⁰⁵ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 308.

¹⁰⁶ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 306.

¹⁰⁷ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 305.

¹⁰⁸ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 305.

smrti.¹⁰⁹ Poslední a přitom zvláštní formou civilního odkazu byl tzv. *legatum per praeceptionem*, který byl určitým poskytnutím učiněným jedním dědicem vůči druhému. Římská právní věda měla na tento druh legátů různé názory, a tak nebyl využíván tak hojně, jako jiné formy odkazu.¹¹⁰

Jiný druh odkazů, tzv. *fideicommissa*, byl původně jen zůstavitelovým přáním. Zůstavitel v tomto odkazu sepsal své prosby a jejich splnění záleželo pouze na tom, ke komu byly prosby směřovány. Tyto prosby většinou obsahovaly žádost, aby ten, kdo měl z pozůstalosti něco získat, přenechal část další osobě. Původní závaznost *fideicommissů* byla tedy pouze etická a morální, nebylo možné je vynutit a jejich splnění záviselo jen na důvěře a poctivosti zúčastněných osob. Právní vynutitelnost získaly *fideicommissy* až v období počátku principátu.¹¹¹ Výhodou *fideicommissů* bylo, že nemusely směřovat pouze k dědicům ustanoveným v testamentu, ale mohly se obracet prakticky na kohokoli, kdo dostal z pozůstalosti alespoň nějaký podíl. Další nespornou výhodou pak byla jejich neformálnost, která jim také získala značnou oblibu. Přesto se postupem času začaly velmi přibližovat legátům, a to tím, že legátům byl odpuštěn určitý formalismus, který naopak získaly *fideicommissy*. Jejich úplné sjednocení pak zavedly justiniánské konstituce, podle kterých odkazovníkovi náležel obligační nárok na splnění odkazu, a slovo *legatum* se stalo výrazem pro všechny druhy odkazů. Jediným rozdílem zůstala větší neformálnost *fideicommissů*, protože ten bylo možné pořídít i ústně jako tzv. orální *fideicommiss*.¹¹²

Fideicommissy byly původně prosby psané dědicům formou dopisů, a tak se z nich postupem času vyvinul další typ posledního pořízení, tzv. *codicilli*. Kodicil byl považován za součást testamentu, stal se jeho dodatkem a formou neformálního odkazu mohl dodatečně pozměnit obsah testamentu. Mohl činit jakékoli dispozice se zůstavitelovým majetkem kromě ustanovení dědice, které zůstávalo nutnou součástí testamentu. Hlavní význam kodicilu spočíval v tom, že mohl zachovat platnost testamentu i v případě, že ten byl z důvodu formálních nedostatků prohlášen za neplatný. Na kodicil původně nebyly kladeny žádné nároky, byl pouze neformálním dopisem směřujícím k dědicům nebo jednoduše k těm, kteří měli být nějak dotčeni jeho poslední vůlí. V justiniánské době však už byly vyžadovány jisté

¹⁰⁹ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 305.

¹¹⁰ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 305 – 306.

¹¹¹ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 306.

¹¹² KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 306 – 307.

náležitosti kodicilu, a to zůstavitelův podpis, pět svědků a jednota času a místa pořízení kodicilu, která byla potřeba i při sepisování závěti.¹¹³

Přechod části pozůstalosti na dědice formou odkazu měl svá specifická pravidla. Důležitý byl zejména okamžik zůstavitelovy smrti, tzv. *dies cedens*, kterým odkazovník získal čekatelské právo k odkazované věci, a okamžik skutečného nabytí části pozůstalosti, tzv. *dies venies*, kterým odkazovník získal vlastnické právo k odkazované věci či právu.

Odkazy byly v římském právu velmi oblíbené, protože jimi mohlo být odkázáno prakticky cokoli majetkové hodnoty. Záleželo zejména na tom, zda byl předmět odkazu určen individuálně, genericky nebo alternativně. Individuálně určenou věc musel dědic odkazovníkovi vydat, a pokud ji neměl, tak obstarat nebo nahradit její hodnotu. Věc určená genericky nebo alternativně znamenala možnost výběru mezi více věcmi, přičemž právo volby měl odkazovník nebo obtížený. Odkaz pohledávky byl pro obtíženého povinností postoupit odkazovníkovi danou žalobu. Pokud bylo odkázáno osvobození od dluhu, byl dlužník zproštěn svého závazku nebo mu byl přímo odkázán jeho dlužní úpis. Tato velká škála možností pořizovat odkazy všeho druhu vyvolávala riziko, že bude pozůstalost odkazy přetížena a dědic takovou pozůstalost nepřijme. Původně totiž bylo možné pořizovat odkazy neomezeně, a rozdělit jimi celou pozůstalost.¹¹⁴ Právní věda se proto snažila o omezení volnosti pořizovat odkazy. Prvním takovým omezením byl Furiův zákon z počátku 2. stol. př. n. l., kterým byla nejvyšší možná hodnota odkazů stanovena na 1 000 assů. Voconiův zákon z roku 169 př. n. l. pak bránil odkazovníkovi přijmout po občanech první třídy censu více, než kolik připadlo všem dědicům. Roku 40 př. n. l. byl přijat Falcidiův zákon, který zavedl tzv. Falcidiovu kvartu. Falcidiova kvarta byla pravidlem, podle něhož měl dědic z dědictví získat nejméně čtvrtinu dědictví, která nesměla být zatížena odkazy. Pokud odkazy přesahovaly tuto čtvrtinu, mohl je dědic poměrně snížit a odkazy nad toto snížení byly považovány za neplatné.¹¹⁵

¹¹³ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 307 – 308.

¹¹⁴ BLAHO, Peter. *Justiniánské instituce*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2010, s. 186 – 187.

¹¹⁵ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 309 - 310.

5. Vliv právní ochrany dědice podle římského práva na platnou právní úpravu v České republice¹¹⁶

České právo je součástí kontinentálního právního systému, který se vyvinul z práva římského. Již tato skutečnost poukazuje na obrovský vliv římského práva na právo české.

Dědění zaručuje čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky a povyšuje tak právo dědit do ústavní roviny. Komplexní úprava dědického práva je v České republice zakotvena v zákoně č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, a to v části sedmé, konkrétněji v §460 až 487. Část sedmá občanského zákoníku je rozdělena na šest hlav, hlava první nese název nabývání dědictví, hlava druhá dědění ze zákona, hlava třetí dědění ze závěti, hlava čtvrtá správce dědictví, hlava pátá potvrzení dědictví a vyrovnání dědiců a hlava šestá ochrana oprávněného dědice.

Nás občanský zákoník byl v bývalých socialistických zemích jediný, který chtěl romanistický základ občanského práva opustit. Toto úsilí však bylo neúspěšné, jelikož římské právo bylo na vysoké úrovni právní kultury a bylo koncipováno tak abstraktně, že se velmi dobře hodilo na současné vztahy. Konkrétně dědění je určitě mnohem starší než samotné římské právo, avšak koncepci testamentárního a intestátního dědění, která se zachovala až do současnosti, vytvořilo právě právo římské.¹¹⁷ Vztah římského a českého práva týkající se dědění je nejvolnější, jelikož jiné právní instituty občanského práva ovlivnilo římské právo mnohem více. I přesto lze však shrnout nejdůležitější spojitosti i rozdíly obou právních systémů. Největší vliv mělo římské právo na oddělení dědického práva z oblasti rodinného práva jako samostatného práva majetkového.¹¹⁸ Stejně jako v římském právu, i v tom českém platí zásada univerzální sukcese, ale s tím rozdílem, že dědictví se nabývá již okamžikem smrti zůstavitele. České právo na rozdíl od toho římského dovoluje dědit z obou delačních důvodů současně, tedy ze zákona i ze závěti, přičemž přednost má dědická posloupnost ze závěti, tedy vůle zůstavitele. V případě dědění ze zákona rozlišuje občanský zákoník stejně jako justiniánské právo dědění podle skupin a stupňů příbuznosti, obdobně je podobná i forma, obsah testamentu a kategorie dědiců. Odlišná je však úprava podmínek stanovených v závěti. Zatímco římské právo podmínky připouštělo, české právo jim nepřiznává žádné právní následky. Římské právo neznalo institut potvrzení dědictví, které praktikuje právo

¹¹⁶ Aktuální znění: zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹⁷ KNAPP, Viktor. Věčný návrat římského práva. In SCHELLE, Karel (ed). *Římské právo a jeho odkaz v současném právu*. Brno: Masarykova Univerzita, 1992, s. 15 – 16.

¹¹⁸ ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář*. Praha: Linde, 2008, s. 1115.

české a naopak v českém zákoníku chybí některé úpravy, které fungovaly v římském právu, jako například možnost substitučního dědění nebo pořízení legátu.¹¹⁹

O současné platné právní úpravě v České republice bude pojednáno níže.

5.1. Zásady dědického práva¹²⁰

5.1.1. Zachování hodnot

Po smrti zůstavitele zůstávají zachovány majetkové hodnoty jako věci a obligace, tedy pohledávky a dluhy, stejně jako práva k průmyslovému a jinému duševnímu vlastnictví, jejichž následný osud řeší právě dědické právo.

5.1.2. Přejed na jednotlivce

Zachované hodnoty přecházejí po smrti zůstavitele na jeho dědice, tedy jednotlivé členy rodiny a příbuzné, což odpovídá individualistickému pojetí dědického práva. Jeho opakem je pojetí kolektivistické, jehož příkladem je situace, kdy by po zůstaviteli dědila určitá společnost, které byl členem jako třeba obec nebo rovnou stát. Tento princip je důležitý zejména proto, že dává zůstaviteli smysl starat se o svůj majetek během svého života, inspiruje ho k jeho rozmnožování a opečovávání, protože pak připadne osobám, které jsou mu blízké.

5.1.3. Respekt k autonomii vůle zůstavitele

Tato zásada vychází z principu soukromého práva, ve kterém je vlastník oprávněn nakládat se svým majetkem podle své vůle, z čehož vyplývá i jeho právo určit, co se stane s jeho majetkem po jeho smrti.

Důležité je však brát tuto zásadu s určitou nadsázkou, protože je spíše jen formální. Autonomie vůle zůstavitele je omezována právy oprávněných dědiců na jejich povinný díl a zároveň i malou možností zůstavitele je vydědit, protože občanský zákoník zakotvuje jen čtyři

¹¹⁹ BLAHO, Peter. O vztahu občianskeho zákonníka k právu římskému. In SCHELLE, Karel (ed). *Římské právo a jeho odkaz v současné právu*. Brno: Masarykova Univerzita, 1992, s. 25.

¹²⁰ ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář*. Praha: Linde, 2008, s. 1116 – 1123.

důvody vydědění, které jsou taxativně dané, a nelze si jejich počet rozšířit vymyšlením důvodu dalšího.

5.1.4. Zásada rovnosti

Zásada rovnosti vyjadřuje pravidlo, že by pozůstalost měla být mezi dědice ve stejné dědické třídě rozdělena rovnoměrně. V žádné dědické skupině nejsou zvýhodňování dědici podle pohlaví, původu nebo prvorozenectví. Tato zásada ovšem neplatí absolutně a je omezena ve prospěch manžela zůstavitele.

5.1.5. Univerzální sukcese

V platném právu platí princip univerzální sukcese stejně jako v právu římském. Znamená zásadu, že dědictví přechází na dědice jako celek a pokud je dědiců více, dědí podle svých podílů, ne podle kusů majetku.

Na rozdíl od římského práva ale platné občanské právo nezná odkazy a nerozlišuje osobu dědice a odkazovníka. Dědicem je osoba, která obdržela celou pozůstalost, stejně jako osoba, která z ní získala jen určitou věc, přičemž obě jsou považovány za univerzální sukcesory zůstavitele.

Se zásadou univerzální sukcese souvisí i pravidlo, že na dědice spolu se zůstavitelovým majetkem přechází i jeho dluhy. Tady se platné dědické právo se zásadou univerzální sukcese rozchází, protože uplatňuje princip, že dluhy zůstavitele jsou i po jeho smrti jen jeho a lze je vyrovnat jen z majetku náležejícího do pozůstalosti. Dědic tedy odpovídá za dluhy zůstavitele jen do výše nabytého dědictví.

5.1.6. Svoboda dědice přijmout dědictví

Tato zásada v římském právu znamenala, že se dědic nestával dědicem ze zákona, *ipso iure*, ale požadovalo se po něm, aby projevilsvou vůli dědictví nabýt. V dnešním platném právu je dědic dědicem přímo ze zákona, ale má možnost v určité lhůtě dědictví odmítnout.

5.1.7. Ingerence veřejné moci

Ingerence veřejné moci znamená potvrzení nabytí dědictví soudem. Zavedeno je toto pravidlo zejména kvůli právní jistotě, ať již právní jistotě dědiců nebo třetích osob.

5.2. Nabývání dědictví

Dědic nabývá dědictví smrtí zůstavitele, ale stejné účinky má i rozsudek soudu, který prohlašuje danou osobu za mrtvou, dnem úmrtí zůstavitele je pak den stanovený v rozsudku soudu.¹²¹ Delační důvody jsou v českém občanském zákoníku stejné jako v římském právu, tedy zákon, závěť nebo kombinace obou těchto důvodů. Přednost má dědění ze závěti, teprve až v případě, že nenabude dědictví dědic ze závěti, nastupují dědicové ze zákona. To samé platí i v situaci, kdy nabude dědic ze závěti jen část dědictví.

Dědic má samozřejmě možnost dědictví odmítnout, a to ústním prohlášením u soudu nebo písemným prohlášením, které soudu zašle. Toto prohlášení může dědic učinit jen do měsíce ode dne, kdy byl soudem vyrozuměn o právu dědictví odmítnout a o následcích tohoto odmítnutí, přičemž soud může tuto lhůtu z důležitých důvodů prodloužit. Po marném uplynutí této lhůty se na dědice hledí, jako by prohlásil, že dědictví neodmítá.¹²² Pokud dal dědic svým jednáním najevo, že dědictví odmítnout nechce, již nemá možnost učinit prohlášení o odmítnutí dědictví. V případě, že dědic zemřel dříve, než se stihl vyjádřit o tom, zda dědictví odmítá, přechází právo odmítnutí dědictví na jeho dědice.¹²³ Odmítnutí dědictví musí být bezvýhradné, bezpodmínečné, musí se týkat dědictví celého, nikoli jen jeho části, a je neodvolatelné. Prohlášení o odmítnutí dědictví se týká celé pozůstalosti, vztahuje se tedy i na majetek, který bude případně objeven později.¹²⁴ Pokud je dědic neznámý nebo neznámého pobytu a byl vyrozuměn o svém dědickém právu vyhláškou soudu, přičemž o sobě v určené lhůtě nedal vědět, při projednání dědictví se k němu nepřihlíží. Soud tomuto dědici ustanoví opatrovníka, ten ale nemůže učinit prohlášení o odmítnutí či neodmítnutí dědictví.

Dědic, který se vůči zůstaviteli, jeho manželu, dětem nebo rodičům dopustil úmyslného trestného činu nebo zavrženíhodného jednání proti projevu zůstavitelovy poslední vůle, nedědí. To však neplatí, pokud mu zůstavitel jeho jednání odpustil. Tato právní úprava

¹²¹ ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník II. Komentář §460-880*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2008, s. 1224.

¹²² MS v Praze, 24 Co 214/96.

¹²³ NS 4 Cz 4/78.

¹²⁴ Rc 37/74.

se velmi podobá římskému institutu tzv. *indignitas*, kdy dědic nesměl dědit právě z důvodu provinění vůči zůstaviteli, o čemž jsem psala již výše v souvislosti s aktivní a pasivní dědickou způsobilostí v římském právu.

Občanský zákoník stanovuje taxativním výčtem důvody, pro které může zůstavitel svého potomka vydědit. Prvním důvodem je situace, kdy potomek v rozporu s dobrými mravy neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nemoci, stáří nebo jiných závažných případech, pokud potomek o zůstavitele trvale neprojevuje opravdový zájem, který by jako potomek projevovat měl, tento zájem je však nutné posuzovat s ohledem k tomu, zda zůstavitel měl sám zájem se s dítětem stýkat a udržovat s ním příbuzenské vztahy.¹²⁵ Nezájem potomka o zůstavitele přitom může spočívat jak v jeho absolutním nezájmu o zůstavitele, tak v chování neodpovídajícímu vztahu potomka s rodiči, například „způsobem trvale překračujícím zásady společenské slušnosti.“¹²⁶ Dalšími důvody jsou, pokud byl dědic odsouzen pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody v délce nejméně jednoho roku nebo pokud trvale vede nezřízený život. Rozhodnutí o tom, že se dědic dopustil úmyslného trestného činu zakládajícího dědickou nezpůsobilost, vydává soud v trestním řízení, pokud však nebylo vydáno například z důvodu amnestie nebo promlčení, posuzuje dědickou nezpůsobilost dědický soud jako předběžnou otázku.¹²⁷ Toto vydědění může zůstavitel výslovně vztáhnout i na potomky svého vyděděného potomka. Není přitom rozhodné, zda se i na potomky vyděděného potomka vztahuje některý z taxativně uvedených důvodů vydědění.¹²⁸

K otázce předmětu dědictví se blíže věnoval Ústavní soud a judikoval: „Děděním přecházejí na právního nástupce práva a povinnosti zemřelé osoby podle ustanovení o dědickém nástupnictví v občanském zákoníku. Osud práv a povinností fyzické osoby je v případě její smrti rozdílný podle charakteru těchto práv a povinností. Některá práva a povinnosti smrtí fyzické osoby zanikají, tento právní následek postihuje zejména taková práva a povinnosti, která jsou vázána na osobu zůstavitele, jiná práva a povinnosti přesahují biologickou existenci svého nositele a přecházejí na další subjekty jako na právního nástupce zemřelého. Předmětem dědění podle občanského zákoníku jsou především věci ve výlučném vlastnictví nebo v podílovém spoluvlastnictví zůstavitele, jakož i práva a povinnosti vzešlé z vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů (dnes společné jmění manželů – pozn. autorky). Do pozůstalosti patří i zůstavitelovy pohledávky a dluhy, spadá sem i podnik, který patřil zůstaviteli, práva akcionáře nebo společníka společnosti s ručením omezeným,

¹²⁵ R 23/1998.

¹²⁶ NS 21 Cdo 688/2006.

¹²⁷ MS v Praze, 24 Co 315/97.

¹²⁸ R 6/2005.

vypořádací podíl člena družstva, stejně jako pohledávky za užití autorského práva. Předmětem dědění však nejsou základní práva a svobody zaručená Listinou základních práv a svobod, která mají charakter přirozených osobních práv, jež smrtí oprávněného subjektu zanikají, stejně jako nemůže být předmětem dědictví ani právo podat ústavní stížnost týkající se porušení základních práv a svobod.¹²⁹ Spolu s aktivy přecházejí na dědice i zůstavitelovy závazky. Za zůstavitelovy dluhy odpovídá dědic do výše ceny nabytého dědictví stejně jako za přiměřené náklady spojené s pohřbem zůstavitele. Podle judikatury nezáleží na tom, zda byl dluh v době zůstavitelovy smrti již splatný, ale pouze na tom, že existoval.¹³⁰ Pokud je dědiců více, odpovídají za zůstavitelovy dluhy poměrně. Judikatura k tomuto dodává, že oprávnění vůči jiným osobám jsou všichni dědici zůstavitele, a to společně a nerozdílně, přičemž jejich dědický podíl vyjadřuje míru podílu na právech a povinnostech týkajících se dědictví.¹³¹ V případě předluženého dědictví se mohou dědicové dohodnout s věřiteli o přenechání dědictví k úhradě dluhů. Tato dohoda však nesmí odporovat zákonu ani dobrým mravům a podléhá schválení soudu. Podmínkou je, že tato dohoda musí být uzavřena na jedné straně všemi dědici a na druhé straně všemi věřiteli, kteří přihlásili své pohledávky do pasiv dědictví, a musí v ní být jednoznačně uvedeno, co připadá kterému věřiteli.¹³² Nutno ovšem podotknout, že věřitelé se nestávající dědici.¹³³ Pokud se dědicové s věřiteli nedohodnou, plní dědici zůstavitelovy dluhy podle občanského soudního řádu a jeho úpravě o likvidaci dědictví. V tomto případě dědici neodpovídají za dluhy věřitelů, kteří své pohledávky neoznámili ani na vyzvání soudu, pokud je uspokojením ostatních věřitelů nabyté dědictví vyčerpáno. Pokud případně dědictví státu, odpovídá za zůstavitelovy dluhy a náklady pohřbu stejně jako dědic. Důležité je však podotknout, že stát není dědicem.¹³⁴ K úhradě může použít i věci, které spadají do dědictví a odpovídají výši dluhu, věřitel však může tyto věci odmítnout a stát má pak možnost navrhnout likvidaci dědictví.

¹²⁹ III. ÚS 66/97.

¹³⁰ MS v Praze, 24 Co 29/99.

¹³¹ Rc 42/74.

¹³² MS v Praze, 24 Co 281/1998.

¹³³ R 34/76.

¹³⁴ R 18/88.

5.3. Dědění ze zákona

České právo na rozdíl od toho římského nerozlišuje civilní a praetorskou intestátní posloupnost, takže má intestátní posloupnost jen jednu, která zákonné dědice dělí do čtyř tříd. Dědické třídy jsou založeny na příbuzenském vztahu k zůstaviteli, který posuzuje soud podle matričních dokladů.¹³⁵ V první dědické třídě dědí zůstavitelovy děti a manžel nebo partner, přičemž každý dědí stejný díl. Pokud některé ze zůstavitelových dětí zemřelo, přechází jeho dědický podíl na jeho děti nebo další potomky. V případě, že nemá zůstavitel děti žádné, přechází manžel nebo partner do druhé dědické skupiny, kde dědí spolu se zůstavitelovými rodiči a těmi, kteří žili se zůstavitelem nejméně rok před smrtí ve společné domácnosti a pečovali o ni nebo byli na zůstavitele odkázáni svou výživou. Za společnou domácnost označuje judikatura „soužití dvou nebo více fyzických osob, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby,¹³⁶ přičemž předpokládá společné bydlení.¹³⁷ Pokud strávil zůstavitel před svou smrtí určitou dobu v nemocnici a nedošlo ke zrušení společné domácnosti, spolužijící osoby neztrácí svůj dědický nárok.¹³⁸ Ve druhé dědické třídě dědí manžel nebo partner nejméně polovinu dědictví, zatímco ostatní dědici stejný díl. Třetí dědickou skupinu tvoří zůstavitelovi sourozenci a ti, kteří žili se zůstavitelem nejméně rok před smrtí ve společné domácnosti a pečovali o ni nebo byli na zůstavitele odkázáni svou výživou. Dědí stejným dílem a pouze v případě, že v druhé skupině nedědil manžel, partner ani žádný z rodičů. Pokud nedědí zůstavitelův sourozenec, přechází jeho podíl na jeho děti. Pokud ani ve třetí skupině nikdo nedědí, nabývají dědictví ve čtvrté dědické třídě prarodiče zůstavitele, případně jejich děti.

Platná česká zákonná posloupnost je velmi podobná justiniánské dědické posloupnosti, která byla zavedena do římského práva novelou z roku 543. Justiniánská posloupnost měla také čtyři dědické třídy, i když s určitými odlišnostmi. V první dědické skupině dědili pouze zůstavitelovi potomci, zatímco v českém právu dědí vedle dětí zůstavitele i jeho manžel, který přechází do druhé dědické skupiny v případě, že zůstavitel nemá žádné děti. Tato úprava byla justiniánské posloupnosti naprosto cizí, protože manžel zůstavitele zde nedědil v žádné dědické třídě. Naopak mu svědčila tzv. mimořádná posloupnost, o které jsem již psala výše v samostatné kapitole. Druhá dědická třída je v obou posloupnostech stejná pouze v tom, že

¹³⁵ MS v Praze, 24 Co 31/2003.

¹³⁶ NS 21 Cdo 436/2001.

¹³⁷ Rc 12/68.

¹³⁸ Rc 86/52.

dědí zůstavitelovi předci, v českém právu výslovně rodiče. Vedle nich v justiniánské posloupnosti dědili zůstavitelovi sourozenci, zatímco v českém právu dědí v druhé dědické třídě vedle rodičů zůstavitele i jeho manžel a spolužijící osoba, zatímco sourozenci spadají až do třetí dědické skupiny. Sourozenci patřili v justiniánské posloupnosti do druhé i třetí dědické třídy, protože římské právo striktně rozlišovalo plnorodé a polorodé sourozence, přičemž plnorodí dědili v druhé dědické třídě a polorodí až ve třetí. V platném českém právu dědí všichni sourozenci až ve třetí dědické skupině zároveň se spolužijící osobou zůstavitele. Do čtvrté dědické třídy spadali v justiniánském právu všichni ostatní příbuzní zůstavitele bez rozdílu stupně zrození, ale česká právní úprava tak benevolentní není. Čtvrtou dědickou třídu tvoří pouze zůstavitelovi prarodiče a jejich děti, nikoli další příbuzní. Pokud ani ti nezdědí majetek zůstavitele, připadá státu jako odúmrt'.

5.4. Dědění ze závěti

Druhým delačným důvodem je nabytí dědictví ze závěti, a to v případě, že zůstavitel závěť pořídil. Závěť může být napsána buď vlastní rukou zůstavitele, tzv. holografní závěť, nebo jinou písemnou formou za účastní svědků, tzv. alografní závěť, nebo formou notářského zápisu. Každá závěť se může týkat jen jednoho zůstavitele a musí v ní být uveden den, měsíc a rok podpisu, jinak je sankcionována neplatností. Podle judikatury stačí podpis pouze příjmením zůstavitele, pokud nejsou pochybnosti o jeho totožnosti,¹³⁹ stejně tak stačí i podpis pouhým křestním jménem (Vážný č. 6437/1926).¹⁴⁰ V případě alografní závěti musí zůstavitel závěť podepsat a před dvěma svědky výslovně projevít, že listina je jeho poslední vůlí. Tito svědci pak musí závěť podepsat také.

Dělení závětí na alografní a holografní je velmi podobné dělení římských závětí na civilní a praetorské, které se také dělily podle toho, kdo je napsal. Psala jsem o nich již výše v kapitole o testamentární dědické posloupnosti. Jiné jsou však podmínky pro jejich sepsání. Podle platné právní úpravy stačí při sepsání holografní závěti její podpis bez účasti svědků, zatímco římské právo vyžadovalo účast pěti svědků. V případě alografní závěti vyžaduje české právo přítomnost dvou svědků, římské právo sedmi svědků, přičemž v obou případech jsou vyžadovány podpisy těchto svědků.

¹³⁹ R 51/1984.

¹⁴⁰ FIALA, Josef, KINDL, Milan a kol. *Občanský zákoník: komentář. 1. díl.* 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, s. 832.

Svědkiem však může být jen osoba, která byla svědectvím pověřena a se svou funkcí srozuměna, nikoli jen náhodně přítomný.¹⁴¹ Pokud zůstavitel neumí číst a psát, jsou potřeba svědci tři a závěť jim musí být přečtena. Nezletilí mladší 15 let mohou pořídit závěť pouze ve formě notářského zápisu, nevidomí před třemi svědky, neslyšící a hluchoslepí formou notářského zápisu nebo před třemi svědky. Svědkem může být pouze osoba způsobilá k právním úkonům. Nesmí jím být osoba nevidomá, neslyšící, němá, osoba neznající jazyk závěti a dědic. Osoba, kterou závěť povolává k dědění, zákonný dědic ani osoba jim blízká nemohou při pořizování závěti působit jako úřední osoba, svědek, pisatel, tlumočník nebo předčítatel. Zůstavitel závěti určí dědice, přičemž stejně jako v římském právu nemusí být dědic výslovně jmenován, stačí, aby bylo zjištěné, které osobě má majetek zůstavitele připadnout,¹⁴² případně jejich podíly na věci a práva. Pokud tyto podíly neurčí, jsou stejné. Závěti může zůstavitel i zřídit nadaci nebo nadační fond. I občanský zákoník stejně jako římské právo zakotvuje neopominutelné dědice. Těmi jsou potomci zůstavitele, přičemž nezletilí potomci musí dostat alespoň tolik, kolik činí jejich dědický podíl ze zákona, zatímco zletilí potomci tolik, kolik je polovina jejich dědického podílu ze zákona. Tento povinný díl se počítá z celého dědictví, nikoli jen z části, o které zůstavitel pořídil závěť.¹⁴³ Právo neopomenutelných dědiců na povinný podíl není nárokem na peněžitou úhradu jejich podílu vůči dědici ze závěti, ale nárokem na příslušný díl majetku zanechaného zůstavitelem.¹⁴⁴ Pokud závěť odporuje pravidlu povinného dílu a dědici ani nebyli vyděděni, je v této části závěť neplatná. Závěť může být zrušena závětí pozdější, jejím odvoláním nebo zničením listiny původní závěti zůstavitelem. Pokud byla závěť zrušena závětí pozdější, neobnoví se však tím, že byla pozdější závěť odvolána, ani tím, že byla zrušena listina, na níž byla novější závěť sepsána.¹⁴⁵

5.5. Správce dědictví

Kapitola o správci dědictví pojednává o ochraně pozůstalosti po smrti zůstavitele, ale ještě před předáním dědictví oprávněnému dědici. Správa dědictví v tomto mezidobí je velmi důležitá, protože správce pečuje o majetek zůstavitele, zachovává kontinuitu jeho práv a povinností, ať už se jedná o majetek movitý, nemovitý nebo například peněžní ve formě

¹⁴¹ Rc 59/98.

¹⁴² NS 30 Cdo 1143/2002.

¹⁴³ NS 21 Cdo 1303/2000.

¹⁴⁴ NS 4 Cz 7/79.

¹⁴⁵ R 30/1982.

podílu na společnosti. Touto svou činností chrání vlastně budoucí majetek oprávněného dědice.

Správce dědictví je osoba, která vykonává správu dědictví nebo jeho části, a to až do skončení projednání dědictví soudem, pokud o tom soud rozhodl nebo jej ustanovil zůstavitel. Činnost správce dědictví obsahuje výkon práv a povinností, které ke svěřenému majetku náležely zůstaviteli, přičemž správce dědictví je povinen svou funkci vykonávat s péčí řádného hospodáře. Pokud by úkony přesahovaly rámec obvyklého hospodaření, potřebuje správce dědictví nadpoloviční souhlas dědiců a svolení soudu. S majetkem náležejícím do dědictví, který byl svěřen správci dědictví, nemohou dědicové nijak nakládat.

Správce dědictví musí být fyzická osoba způsobilá k právním úkonům nebo právnická osoba, musí se svým ustanovením do funkce souhlasit, může jím být i stát, pokud má dědictví připadnout státu. Jednou z povinností správce dědictví je předkládat soudu nejméně dvakrát ročně zprávy o své činnosti a po skončení projednání dědictví předložit dědicům prostřednictvím soudu zprávu konečnou, ve které vyúčtuje i svůj nárok na odměnu a náhradu hotových výdajů. Tuto odměnu a náhradu hotových výdajů je správci dědictví povinen zaplatit dědic, který nabytí nepředlužené dědictví, v případě více dědiců jsou dědicové povinni poměrně, jinak platí odměnu správce dědictví a náhradu hotových výdajů stát. Pokud soud rozhodne, že dědictví připadá státu, odměnu notáři vyplatí okresní soud, který notáře pověřil k provedení úkonů v řízení o dědictví.¹⁴⁶

5.6. Potvrzení dědictví a vypořádání dědiců

Nejjednodušší je situace, kdy je dědic jen jeden. Soud mu jen potvrdí, že dědictví nabytí. Pokud je však dědiců více, mohou se mezi sebou vypořádat dohodou u soudu, který ji schválí za podmínky, že neodporuje zákonu ani dobrým mravům. Tuto dohodu mohou uzavřít i neopomenutelní dědicové s dědici ze závěti.¹⁴⁷ Soud může dohodu dědiců pouze celou potvrdit, nebo celou zamítnout, nemá možnost schválit ji jen částečně a zbytek dohody z rozhodnutí soudu vypustit.¹⁴⁸ V případě, že k dohodě mezi dědici nedojde, potvrdí soud nabytí dědictví těm, jejichž dědické právo bylo prokázáno, a to podle dědických podílů. Dědici se při dědění ze zákona na jeho podíl započte to, co za života zůstavitele od něho bezplatně obdržel, pokud nejde o obvyklá darování, při dědění ze závěti lze toto započtení

¹⁴⁶ Rc 24/00.

¹⁴⁷ R 34/1976.

¹⁴⁸ MS v Praze, 24 Co 43/94.

provést na příkaz zůstavitele nebo pokud by byl obdarovaný dědic oproti neopominutelnému dědici neodůvodněně znevýhodněn. Toto neodůvodněné zvýhodnění musí být posuzováno vůči všem dědicům, nikoli jen vůči některému z nich.¹⁴⁹ Dar se započítává v ceně, kterou měl v době darování, nikoli v době úmrtí zůstavitele.¹⁵⁰

5.7. Ochrana oprávněného dědice

Oprávněný dědic je chráněn i po projednání dědictví, a to tak, že pokud se po projednání dědictví zjistí, že oprávněným dědicem je někdo jiný, než komu bylo dědictví potvrzeno, je nabyvatel dědictví povinen vydat oprávněnému dědici majetek, který z dědictví má. Oprávněný dědic má v tomto případě možnost podat žalobu o vydání majetku z dědictví, ale úspěch bude mít jen pod podmínkou, že nebyl účastníkem řízení o dědictví,¹⁵¹ přičemž nárok oprávněného dědice na vydání dědictví se promlčuje v obecné tříleté lhůtě.¹⁵² Následné vrácení majetku se řídí obecnými ustanoveními občanského zákoníku o bezdůvodném obohacení. Nepravému dědici však náleží užítky z dědictví a povinnost oprávněného dědice nahradit mu náklady, které na majetek z dědictví vynaložil. Pokud však věděl nebo mohl vědět, že je oprávněným dědicem někdo jiný, má právo jen na náhradu nutných nákladů a oprávněnému dědici musí vydat kromě dědictví i jeho užítky. V případě, že někdo něco nabyt v dobré víře od nepravého dědice, kterému bylo dědictví potvrzeno, je chráněn jako by to nabyt od oprávněného dědice. To, že daná věc byla nabyta od nepravého dědice v dobré víře, však v řízení před soudem prokazuje nabyvatel.¹⁵³ Výše uvedená pravidla platí i v situaci, kdy dědictví připadlo státu.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, přiznává oprávněnému dědici i žalobu na určení, zda je nebo není dědicem, ale pouze za podmínky, že zde existuje naléhavý právní zájem. Obecně se jedná o určení, zda tu určitý právní vztah nebo právo je či není. Judikatura toho ustanovení doplňuje tvrzením, že naléhavý právní zájem existuje zejména tam, kde by jinak bylo ohroženo právo nebo postavení žalobce. Uplatňované právo však musí být v žalobě naprosto přesně vymezeno, žalobní návrh má být formulován jasně a soud musí rozhodnout o celé projednávané věci, přičemž je vázán návrhy účastníků.¹⁵⁴ Naléhavý právní zájem však

¹⁴⁹ MS v Praze, 11 Co 448/1986.

¹⁵⁰ MS v Brně, 24 Co 201/98.

¹⁵¹ R 44/1986.

¹⁵² NS SSR 1 Cz 141/72.

¹⁵³ NS 21 Cdo 1465/98.

¹⁵⁴ R 17/1972.

není třeba prokazovat v situaci, kdy se oprávněný dědic bude vůči neoprávněnému dědici domáhat určení vlastnického práva k nemovitosti zapsané v katastru nemovitostí zvláštní žalobou, která není žalobou na určení práva nebo vztahu jako v předchozím případě.¹⁵⁵

¹⁵⁵ SRNS 1382/2003.

6. Odraz římského práva v návrhu nového občanského zákoníku¹⁵⁶

Návrh nového občanského zákoníku z roku 2010, který by měl podle jeho §3020 nabýt účinnosti 1. ledna 2013, platnou úpravu pozměňuje. Pokud pomínu formální změny jako například, že navrhovaný občanský zákoník má se svými více než třemi tisíci paragrafy mnohem větší rozsah než občanský zákoník současný, který má paragrafů necelý devět set, přičemž v navrhovaném občanském zákoníku je část týkající se dědictví zařazena do třetí hlavy třetí části, zatímco současný občanský zákoník dědictví zakotvuje v části sedmé, rozdíly jsou zejména obsahové a rozsahové. Platný občanský zákoník upravuje dědictví v necelých třiceti paragrafech, konkrétně v §460 až 487, zatímco navrhovaný občanský zákoník věnuje dědictví více než dvě stě čtyřicet paragrafů, přesně §1409 až 1653, takže lze předpokládat, že nová úprava bude mnohem detailnější a lépe propracovaná.

Třetí hlava navrhovaného občanského zákoníku týkající se dědictví je dělena na díly, oddíly a pododdíly. Díl první nese název právo na pozůstalost a nedělí se na menší části. Díl druhý se nazývá pořízení pro případ smrti a dělí se na tři oddíly s názvy všeobecná ustanovení, závěť a dědická smlouva, které se dále dělí na pododdíly. Díl třetí s názvem odkaz se dělí na tři oddíly: všeobecná ustanovení, zvláštní pravidla o jednotlivých druzích odkazů a nabytí odkazu, které se stejně jako v díle druhém dělí na pododdíly. Čtvrtý díl nese název zákonná posloupnost a na oddíly ani pododdíly se dále nedělí. Pátý díl se nazývá povinný díl a dělí se na pět oddílů s názvy neopominutelní dědicové, vydědění, ochrana nepominutelného dědice, výčet povinného dílu, započtení na povinný díl a na dědický podíl, které se už dále nedělí na pododdíly. Díl šestý s názvem právo některých osob na zaopatření se na jednotlivé oddíly a pododdíly nedělí. Sedmý díl nese název Přejedání pozůstalosti na dědice a dělí se na pět oddílů s názvy nabytí dědictví, správa pozůstalosti a její soupis, potvrzení dědictví, rozdělení pozůstalosti a dluhy postihující dědice, které se na pododdíly také nedělí. Osmý díl s názvem zřízení dědictví je posledním dílem občanského zákoníku týkající se dědictví a již se nedělí na oddíly a pododdíly. Systematika třetí části občanského zákoníku je stejně jako celý občanský zákoník rozsáhlá, ale vcelku přehledná.

¹⁵⁶ *Nový občanský zákoník* [online]. Obcanskyzakonik.justice.cz, [cit. 28.1.2011]. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>>.

S ohledem na dlouhou a podrobnou úpravu dědického práva v navrhovaném občanském zákoníku se již nebudu zabývat jednotlivými ustanoveními jako u platné právní úpravy, ale zaměřím se pouze na výrazné odlišnosti, zejména v souvislosti s římským právem.

6.1. Důvody dědické nezpůsobilosti

Změna se týká i dědické nezpůsobilosti. Dědickou nezpůsobilost by mělo způsobovat jednání povahy úmyslného trestného nebo zavrženíhodného činu vůči zůstaviteli, což zahrnuje i jednání osob, které nejsou trestně odpovědné.¹⁵⁷

Dalším důvodem dědické nezpůsobilosti by měla být i situace, kdy v den zůstavitelovy smrti trvá řízení o rozvod manželství zahájené na návrh zůstavitele podaný v důsledku domácího násilí vůči zůstaviteli. V tomto případě je ze zákonné posloupnosti vyloučen nejen manžel zůstavitele, ale i výluční příbuzní tohoto manžela.

Také by měl být vyloučen z dědického práva po dítěti rodič, který byl zbaven rodičovské odpovědnosti.

6.2. Výjimky při pořizování závěti

Stejně jako římské právo, i navrhovaný občanský zákoník upravuje možnosti úlev při pořizování závěti. Římské právo odpouštělo přísný formalismus vojenským závětím pořizovaným během vojenského tažení pro mimořádnost situace, navrhovaný občanský zákoník je v této problematice mnohem pestřejší. Jednou z těchto situací je případ, kdy je zůstavitel pro nenadálou událost v patrném a bezprostředním ohrožení života nebo se nachází v místě, kde je běžný společenský styk ochromen následkem mimořádné události, pak má právo pořídit soukromou závěť, která má být obvykle písemně, ústně před třemi současně přítomnými svědky. Pokud svědci nečiní písemný záznam o zůstavitelově poslední vůli, sepíše soud o výsledku svědků protokol, který následně bude důvodem dědické posloupnosti. Jinou situací je důvodná obava, že zůstavitel zemře dříve, než by mohl pořídit závěť ve formě veřejné listiny, a tak může jeho poslední vůli zaznamenat starosta nebo zástupce starosty obce, ve které se zůstavitel právě nalézá. Podmínkou je přítomnost dvou svědků. Další možností je záznam zůstavitelovy poslední vůle velitelem námořního plavidla nebo letadla, pokud se zůstavitel nachází na palubě námořního plavidla plujícího pod státní vlajkou České

¹⁵⁷ ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář*. Praha: Linde, 2008, s. 1178.

republiky nebo letadla zapsaného v leteckém rejstříku v České republice za podmínky, že má zůstavitel pro toto pořízení vážný důvod. Inspiraci v římském vojenském testamentu našla úprava situace, kdy může při účasti v ozbrojeném konfliktu a vojenských operacích zaznamenat poslední vůli vojáka velitel vojenské jednotky České republiky s hodností důstojníka nebo vyšší, a to za přítomnosti dvou svědků.

Vedle závěti by po přijetí navrhovaného občanského zákoníku bylo možné pořídit i dědickou smlouvu, kterou zůstavitel povolává určitou osobu za dědice a ten to přijímá.

6.3. Odkazy

Navrhovaný občanský zákoník se vrací k právní úpravě odkazů, která v platném občanském zákoníku zakotvena není, ale římské dědické právo je znalo. Stanoví, že odkazem se odkazovníku zřizuje pohledávka na vydání určité věci, případně jedné nebo několika věcí určitého druhu, nebo zřízení určitého práva, přičemž odkazovník není považován za dědice. Odkaz navrhovaný novým občanským zákoníkem se velmi podobá damnačnímu legátu platném v římském právu. Psala jsem o něm již výše v kapitole o vztahu odkazovníka a dědice. Podobnost spočívá zejména v tom, že odkazem nepřechází vlastnické právo k odkazované věci, ale pouze obligační nárok, pohledávka odkazovníka vůči dědici na vydání dané věci z pozůstalosti. Jeho výhodou byla univerzalita, mohlo jím být odkázáno téměř vše, od věcí hmotných, nehmotných, přes věci budoucí až po pohledávky či prominutí dluhu. Není tedy divu, že se zákonodárce inspiroval v tom nejjednodušším druhu odkazu.

Navrhovaný občanský zákoník odkazům věnuje celý třetí díl třetí hlavy. Odkaz by měl být zřízen tak, že zůstavitel v závěti nařídí určité osobě, aby odkazovníku vydala předmět odkazu. Odkazovníkem může být jen osoba způsobilá dědit, stejně jako odkaz může zřídit jen osoba způsobilá pořídit závěť, jinak může odkazem zanechat jen předměty malé hodnoty. Odkazy připadají k tíži všem dědicům, a to za podmínky, že každému z dědiců musí zůstat alespoň čtvrtina z hodnoty dědictví nezatížená odkazy. Pokud však zůstavitel dědice zatíží odkazy více, mají právo na poměrné zkrácení odkazu. Toto ustanovení je stejné jako princip Falcidiánské kvarty platný v římském právu. Důvodová zpráva navrhovaného občanského zákoníku však upřesňuje, že daná úprava nezpůsobuje neplatnost odkazů překračujících toto omezení, ale přiznává dědici právo požadovat poměrné zkrácení odkazů. Rozhodnutí, zda toto právo využije nebo splní poslední vůli zůstavitele, je pouze na něm.

6.4. Intestátní posloupnost

Díl čtvrtý upravuje zákonnou posloupnost a na rozdíl od římské i platné české úpravy zakotvuje šest dědických tříd. První třídu tvoří zůstavitelovy děti a manžel, kteří dědí stejným dílem. Pokud některé dítě nedědí, jeho dědický podíl nabývají jeho potomci. Do druhé dědické skupiny spadá manžel zůstavitele, pokud nedědilo žádné jeho dítě, dále zůstavitelovi rodiče a osoby spolužijící. V této třídě dědí manžel nejméně polovinu pozůstalosti, další osoby pak stejným dílem. Třetí třídu tvoří zůstavitelovi sourozenci spolu se spolužijící osobou zůstavitele, přičemž pokud nedědí některý ze sourozenců zůstavitele, nabývají jeho dědický podíl jeho děti. Ve čtvrté dědické třídě jsou oprávnění pouze prarodiče zůstavitele, v páté pak prarodiče rodičů zůstavitele, v šesté potomci dětí sourozenců zůstavitele a potomci prarodičů zůstavitele, případně jejich děti. Důvodová zpráva k rozšíření dědických tříd ze současných čtyř na šest uvádí, že se jedná o snahu vyhovět praxi zejména s ohledem na prodlužující se délku lidského života, častá náhlá úmrtí mladých lidí a lidí ve středním věku a zároveň obnovit okruh zákonných dědiců na úroveň existující v našem dědickém právu před rokem 1950. Redukce dědických tříd z roku 1950 byla odůvodněna usnadněním nabytí pozůstalosti státem formou odúmrti, stejně jako omezení dědění prarodičů zákoníkem z roku 1964 z důvodu, že se o ně postará socialistický stát. Až novela občanského zákoníku z roku 1991 zavedla dědickou třídu čtvrtou a novela z roku 2010 navrhuje další dvě. Nutno však poznamenat, že německý nebo například nový ruský občanský zákoník mají více než dvojnásobný počet dědických tříd než úprava zdejší.

6.5. Vydědění

Vydědění upravuje navrhovaný občanský zákoník stejně jako platný občanský zákoník z roku 1964, ale zakotvuje navíc možnost zůstavitele vydědit nepominutelného dědice, který je tak zadlužen nebo si počíná tak marnotratně, že je tu obava, že se pro jeho potomky nezachová povinný díl. Toto vydědění však může učinit jen tak, že jeho povinný díl zůstává jeho dětem nebo jejich potomkům.

Výraznou odlišností od platné právní úpravy je možnost nevydědit dědice úplně, ale pouze zkrátit jeho právo na povinný díl.¹⁵⁸

¹⁵⁸ ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář*. Praha: Linde, 2008, s. 1185.

6.6. Ochrana oprávněného dědice

Oprávněný dědic by měl být chráněn proti neplatnému vydědění právem na povinný díl, případně na jeho doplnění, pokud byl na jeho čisté hodnotě zkrácen. Toto právo má i neopominutelný dědic, kterého zůstavitel opominul, i když věděl, že je naživu. Pokud se opominutý dědic, který však nebyl opominut omylem, dopustí jednání, které naplňuje zákonný důvod vydědění, je toto opominutí považováno za vydědění učiněné mlčky a po právu. Důvodová zpráva navrhovaného zákona k tomu připomíná, že podmínkou platnosti prohlášení o vydědění není výslovné uvedení exheredačního důvodu, tedy důvodu vydědění. Pokud byl nepominutelný dědic zkrácen nebo opominut, dědici i odkazovníci poměrně přispějí k vyrovnání jeho práva. V této situaci se nepominutelný dědic stává nikoli dědicem, ale věřitelem těch, které zůstavitel za dědice a odkazovníky povolal. Povinný díl nepominutelného dědice se přitom nepočítá jako podíl z pozůstalosti, ale peněžní částka rovnající se hodnotě jeho povinného dílu. Je však možné, aby se dědicové s nepominutelným dědicem dohodli jinak. Pokud osoba, která by jinak byla nepominutelným dědicem, nemá právo na povinný díl, má právo alespoň na nutnou výživu, pokud se jí jí nedostává a není schopna se sama živit. Nesmí však dostat více, než kolik by činil její povinný podíl. Pozůstalý manžel má právo na výživu z pozůstalosti po dobu šesti týdnů po smrti manžela, těhotná vdova do konce šestého týdne po porodu, stejně jako matka zůstavitelova dítěte, která však nebyla jeho manželkou. Podle důvodové zprávy se tato úprava týká zejména základního vybavení rodinné domácnosti, které by mělo připadnout manželů zůstavitele, i když není jeho dědicem. Základním vybavením se však myslí pouze movité věci nezbytně nutné pro zachování funkce domácnosti jako nábytek, nádobí a ložní prádlo. Dále se vztahuje na nejbližší příbuzné zůstavitele, kteří na něj byli odkázáni svou výživou a nejsou dostatečně zabezpečeni majetkem z pozůstalosti.

6.7. Soupis pozůstalosti

Navrhovaný občanský zákoník upravuje i soupis pozůstalosti, který zdánlivě připomíná římské dobrodiní inventáře, kdy dědic sepsal všechnen majetek náležející do pozůstalosti a z něj se pak uspokojovali zůstavitelovi věřitelé. V případě českého občanského zákoníku je však odůvodnění jiné. Soupis se provádí buď při uplatnění dědicovy výhrady soupisu, na návrh věřitele nebo z důvodu potřeby pro výpočet již zmíněného povinného dílu,

pokud je mezi dědici ne plně svéprávná, neznámá nebo nepřítomná osoba či právnická osoba veřejně prospěšná nebo zřízená ve veřejném zájmu, pokud je nejistota o tom, kdo je dědicem nebo zdali je vůbec dědicem. V jednoduchých případech však lze tento soupis pozůstalosti nahradit společným prohlášením dědiců o pozůstalostním majetku. Po projednání dědictví potvrdí soud dědictví tomu, kdo dědictví neodmítl a má podle průběhu řízení o dědictví nejlepší dědické právo. Jedinému dědici nabytí dědictví jen potvrdí, zatímco více dědicům musí potvrdit i výše jejich podílů, v obou případech však uvede nabývací důvod dědictví.

Důležitým faktem je, že pokud dědic neuplatní výhradu soupisu, hradí dluhy zůstavitele v celém jejich rozsahu. Pokud však tuto výhradu uplatní, hradí dluhy pouze do výše nabytého dědictví, v případě více dědiců jsou povinni všichni společně a nerozdílně, přičemž věřitel může po každém z nich požadovat pouze částku odpovídající jeho dědickému podílu.¹⁵⁹

6.8. Zcizení pozůstalosti

Dědictví je podle návrhu nového občanského zákoníku možné i zcizit. Důvodová zpráva k tomuto zákonu však dodává, že zcizení je sice možné úplatně i bezúplatně, ale za podmínky, že zůstavitel je již mrtev. Nabyvatel pak vstupuje do práv a povinností z pozůstalosti. Tato smlouva však vyžaduje formu veřejné listiny a oznámení soudu, který vede řízení o dědictví, že dědictví bylo zcizeno. Nabyvatel nemá právo na věci zcizitele, které získal z jiného právního důvodu než dědění, ani na písemnosti, podobizny a záznamy rodinné povahy, naopak mu náleží vše, co k dědictví přibude odpadnutím jiného dědice nebo odkazovníka, stejně jako vše, co dědic dědickým právem již obdržel. Nabyvatel je přitom povinen dědici nahradit náklady, které vynaložil ze svého na nastoupení dědictví, na pozůstalost a na pohřeb zůstavitele a opatření pohřebiště. Zcizitel odpovídá nabyvateli za pravost svého dědického práva, a pokud nabyvatel utrpí škodu, je povinen mu ji nahradit. Zcizitel i nabyvatel jsou zavázáni společně a nerozdílně za dluhy zůstavitele, zcizení dědictví se nesmí dotknout práv věřitelů zůstavitele.

¹⁵⁹ ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář*. Praha: Linde, 2008, s. 1197.

7. Závěr

Římské právo nepochybně velmi ovlivnilo celé české právo, nejen právo dědické. Svědčí o tom již fakt, že se z římského práva vyvinulo právo kontinentální, jehož je české právo součástí. Římské právní povědomí bylo již před několika tisíci lety velmi vyspělé, a tak se v něm mnoho zemí nechalo inspirovat.

Platná právní úprava dědictví na území České republiky přejímá jen některé právní instrumenty římského práva, protože patří mezi bývalé socialistické země, které se snažily omezovat dědění příbuzných zůstavitele, a to ve prospěch státu.

Velkou podobnost platné úpravy s římským právem spatřujeme zejména v hlavní zásadě dědického práva, a to univerzální sukcesi. Římské právo ji nejen že znalo, ale i poctivě dodržovalo. České právo se nechalo římskou právní úpravou dědictví inspirovat například v zákonné a testamentární dědické posloupnosti, přičemž při dědění ze zákona se podíly dělí podle stupňů příbuzenství, v případě dědění ze závěti zůstává stejné dělení závětí, podobné podmínky pro jejich sepsání, ať už se jedná o formu nebo obsah testamentu.

Zákonodárce již dlouho navrhuje přijetí nového občanského zákoníku pro Českou republiku, který nejen, že je důslednější, propracovanější a detailnější, o čemž svědčí i jeho několikanásobně větší rozsah oproti dnešnímu občanskému zákoníku, ale v některých institutech se vrací zpět k římskému právu.

Velkou novinkou bude pro české právo odpuštění formalit při pořizování závěti za daných ztížených podmínek. Platná právní úprava toto nezná, ale již římské právo tuto možnost zakotvovalo, zejména pro vojáky, protože byli často ve válce a neměli možnost dodržovat formální náležitosti závěti. Další významnou změnou a také krokem k římskému právu je obsáhlé zakotvení odkazů a zachování Falcidiánské kvarty oprávněným dědicům, i když dnes se tato povinná čtvrtina tak nenazývá, stejně jako možnost dědice učinit výhradu soupisu dědictví a usilovat tak o to, aby nemusel hradit zůstavitelovy druhy v celé jejich výši, ale pouze v hodnotě nabytého podílu na pozůstalosti, což v podstatě přejímá římskou úpravu dobrodiní inventáře.

Takto bych mohla pokračovat dále, nejvýraznější podobnosti a odlišnosti českého a římského práva jsem vcelku podrobně popsala v této diplomové práci, takže mi nezbývá než jen znovu poznamenat, že české právo celkově musí být nutně velmi podobné tomu římskému, protože nejen, že se z něj vyvinulo, ale i po přetržení právního vývoje a socialistické snaze odtrhnout české právo od práva římského, se k němu dnešní zákonodárci

velmi rádi pokorně vrací. Římské právo bylo velmi vyspělé a za dlouhou dobu svého vývoje i značně vyvinuté, a tak by bylo v dnešní době velmi složité římské právo překonat. Jednodušší je se k němu vrátit, obdivovat ho a nechat se v něm inspirovat.

8. Bibliografie

8.1. Primární zdroje

BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha: Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky, 1994. 471 s.

BLAHO, Peter. *Justiniánské instituce*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2010. 411 s.

GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. 326 s.

HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 6. vydání. Bratislava: Právnická fakulta university Komenského, 1927. 656 s.

HEYROVSKÝ, Leopold. *Římský proces civilní*. Bratislava: Právnická fakulta University Komenského, 1925. 400 s.

KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995. 386 s.

SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: Díl II. Právo majetkové*. 2. vydání. Praha: Vyšehrad, 1947. 356 s.

URFUS, Valentin. *Obecné dějiny státu a práva: Římské právo soukromé*. 1. vydání. Brno: Výrobna skript rektorátu UJEP Brno, 1979. 95 s.

VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského. II. díl*. Praha, 1923. 569 s.

8.2. Sekundární zdroje

BERGER, Adolf. *Encyclopedic dictionary of roman law*. Philadelphia: The American Philosophical Society, 1991. 808 s.

BLAHO, Peter. O vztahu občianského zákonníka k právu římskému. In SCHELLE, Karel (ed). *Římské právo a jeho odkaz v současném právu*. Brno: Masarykova Univerzita, 1992. 108 s.

ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář*. Praha: Linde, 2008. 2639 s.

FIALA, Josef, KINDL, Milan a kol. *Občanský zákoník: komentář. 1. díl*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009. 1618 s.

KNAPP, Viktor. Věčný návrat římského práva. In SCHELLE, Karel (ed). *Římské právo a jeho odkaz v současném právu*. Brno: Masarykova Univerzita, 1992. 108 s.

MIKEŠ, Jiří. *Dědické právo*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Panorama, 1981. 216 s.

SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. 1. vydání. Brno: Nakladatelství Computer Press, a.s., 2007. 228 s.

ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník II. Komentář §460-880*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2008. 2293 s.

The enactments of Iustinian. The Digests or Pandects. Book V [online]. Web.upmf.grenoble.fr, [cit. 10.února 2011]. Dostupné na <http://web.upmf-grenoble.fr/Haiti/Cours/Ak/Anglica/D5_Scott.htm>.

The enactments of Iustinian. The Digests or Pandects. Book XLVI [online]. Web.upmf.grenoble.fr, [cit. 10.února 2011]. Dostupné na <http://web.upmf-grenoble.fr/Haiti/Cours/Ak/Anglica/D46_Scott.htm>.

8.3. Právní předpisy

Aktuální znění: zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Nový občanský zákoník [online]. Obcanskyzakonik.justice.cz, [cit. 28.1.2011]. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>>.

8.4. Judikatura

III. ÚS 66/97.

MS v Brně, 24 Co 201/98.

MS v Praze, 11 Co 448/1986.

MS v Praze, 24 Co 214/96.

MS v Praze, 24 Co 281/1998.

MS v Praze, 24 Co 29/99.

MS v Praze, 24 Co 31/2003.

MS v Praze, 24 Co 315/97.

MS v Praze, 24 Co 43/94.

NS 21 Cdo 1303/2000.

NS 21 Cdo 1465/98.

NS 21 Cdo 436/2001.
NS 21 Cdo 688/2006.
NS 30 Cdo 1143/2002.
NS 4 Cz 4/78.
NS 4 Cz 7/79.
NS SSR 1 Cz 141/72.
R 17/1972.
R 18/88.
R 23/1998.
R 30/1982.
R 34/1976.
R 34/76.
R 44/1986.
R 51/1984.
R 6/2005.
Rc 12/68.
Rc 24/00.
Rc 37/74.
Rc 42/74.
Rc 59/98.
Rc 86/52.
SRNS 1382/2003.

9. Shrnutí

Římské právo je nepochybně základem kontinentálního právního systému, a tím i českého práva. V právní úpravě dědictví můžeme najít shodné, podobné i naprosto odlišné prvky.

Základem každého právního odvětví jsou jeho zásady, které má samozřejmě i právo dědické. Hlavní zásadou římského dědického práva byla univerzální sukcese, která znamená, že dědictví přechází na dědice jako celek. Tuto zásadu přejalo i české právo, ale s tím rozdílem, že na dědice přechází dědictví již okamžikem smrti zůstavitele a dědic má možnost dědictví odmítnout, ale opět jako celek.

Římské právo rozlišovalo intestátní a testamentární dědickou posloupnost stejně jako právo české. V případě intestátní posloupnosti panují rozdíly, a to zejména proto, že se intestátní posloupnost dělila na civilní a praetorskou, které byly poněkud odlišné, a také proto, že se postupem času ještě vyvíjela, až byla změněna justiniánskou posloupností, která zakotvuje dědické třídy téměř shodně jako platná právní úprava u nás. Testamentární posloupnost klade v obou právních systémech na zůstavitele jiné požadavky, ale princip zůstává stále stejný – snaha vyhovět zůstaviteli a splnit jeho poslední přání týkající se naložení s jeho majetkem.

Možnost vydržení pozůstalosti, která panovala v římském právu, české právo nezná.

Aktivní a pasivní dědická způsobilost je dnes velmi podobná jako v římském právu. Aktivní dědická způsobilost znamená způsobilost pořídit závěť. Římské právo velmi omezovalo určité osoby, ale české právo povoluje pořídit závěť komukoli nad 15 let, i když ve formě notářského zápisu. Pasivní dědická způsobilost znamená schopnost dědit po zůstaviteli. Římské právo rozlišovalo pojmy *incapacitas* a *indignitas*, první vyjadřoval neschopnost dědit zejména kvůli svému postavení, druhý nemožnost dědit z důvodu provinění se vůči zůstaviteli. České právo tyto termíny nerozlišuje, naopak zakotvuje důvody vydědění dědice, přičemž jeden z nich se výrazně podobá římskému *indignitas*, a to dopuštění se trestnému činu vůči zůstaviteli nebo jeho rodině.

Praetorské prostředky ochrany dědice jak je znalo římské právo, české právo nemá. Český dědic má možnost soudit se s nepravým dědicem, namítat neplatnost závěti nebo například započtení darů jinému dědici ještě za života zůstavitele, vždy ale u soudu, který projednává dědictví. Římské přiznání držby pozůstalosti praetorem je českému právu naprosto cizí.

Naopak ochrana dědice dědickou žalobou je v českém i římském právu velmi podobná. Římský dědic měl možnost žalovat držitele pozůstalosti, na vydání věcí do ní spadajících. Platná česká úprava zakotvuje stejnou možnost dědice žalovat nepravého dědice na vydání pozůstalosti. Podmínkou však je, že se dědic neúčastnil řízení o dědictví. V obou případech musel neoprávněný držitel pozůstalosti všechny věci do ní náležející vydat a nesměl být z dědictví nijak obohacen.

Vztah odkazovníka a dědice byl v římském právu velmi častý, ale český občanský zákoník tento vztah nijak nevymezuje. Odkazy v českém právu nejsou zakotveny, protože pokud je některé osobě zanechána z pozůstalosti pouze jedna jediná věc, i tato osoba je považována za dědice. V římském právu by byla odkazovníkem.

V České republice byl navržen nový občanský zákoník, který by měl platit od roku 2013. Tento zákoník se v mnoha institutech vrací k římskému právu a jeho hodnotné inspiraci.

Stručné shrnutí dědického práva podle českého a římského práva je opravdu jen osnovou dané diplomové práce, protože o jednotlivých odstavcích by se dalo dále obsáhle hovořit, což jsem udělala výše v jednotlivých kapitolách.

10. Summary in English

Roman law is undoubtedly the foundation of the continental legal system, and thus Czech law. In the legislation of inheritance we find the same, similar and completely different elements.

The bases of each branch of the law are the principles which obviously are respected by the right of succession as well. The basic principle of Roman law of succession was the universal succession, which means that the legacy passed to heirs as a whole. This principle was also adopted to the Czech law, but with the difference that an heir inherits at the moment of death of the testator and the heir has the option to refuse the inheritance, but again as a whole.

Roman law, as well as Czech law distinguished statutory and testamentary succession. There are differences in statutory sequence, especially because statutory sequence was divided into civil and praetorian, which were somewhat different and also because over time it was still developing until it was changed by Justinian sequence, which enshrines inheritance classes almost identically as current legislation in the Czech Republic. In both of the legal systems, testamentary succession puts other requirements on the testator, but the principle remains the same – endeavour to satisfy the testator and to fulfil his/her last wishes regarding disposition of his/her property.

Czech law does not recognize the possibility to hold out the estate of prescription, which prevailed in Roman law.

Nowadays, active and passive status is very similar to Roman law. Active heritage character means testamentary capacity of the heir. In Roman law certain persons were limited greatly, but Czech law permits anyone over 15 years of age to make a will, although in the form of a notarial deed. Passive heritage character means the ability to inherit after the testator. Roman law distinguished *incapacitas* and *indignitas*, the former expressed inability to inherit because of the heir's status, the latter inability to inherit because of the offence to the testator. Czech law does not distinguish between these terms. On the contrary, it anchors the reasons for disinheritance, one of which resembles the Roman *indignitas* (committing the crime against the testator or his family).

Czech law does not recognize praetorian protection of the heir which was recognized by Roman law. Czech heir has the option to sue a false heir, object the invalidity of a testament or the recognition of gifts in favour of a false heir of the deceased while the latter

was still alive. All these have to be performed at court during inheritance proceedings. Czech law is entirely unfamiliar with Roman praetor confession of holdings.

On the other hand, the protection of an heir by an action is very similar in the Czech and Roman law. It was possible for a Roman heir to sue the estate holder in order to have the things included in it issued. Authentic Czech adjustment provides the same opportunity to heirs to sue a false heir in order to have the inheritance issued. The condition is that the heir did not participate in probate proceedings. In both cases, the estate holder had to issue all things pertaining thereto and must not have been enriched in any way from the heritage.

The relationship of a legatee and an heir was very common in Roman law, but the Czech Civil Code does not define this relationship. Legacy is not anchored in Czech law, because if a person is left only one thing in the estate, this person is automatically considered an heir. In Roman law they would be considered a legatee.

In the Czech Republic, a new Civil Code had been proposed, which should apply from 2013. In many institutes, this Code returns back to Roman law and its valuable inspiration.

A brief summary of the law of succession according to Czech and Roman law is really just an outline of this thesis, because each paragraph could have been extended, which I had done in individual chapters.

11. Klíčová slova

Bonorum possessio contra tabulas

Bonorum possessio secundum tabulas

Dědic

Dědictví

Interdikt

Intestátní posloupnost

Mimořádná posloupnost

Missio in possessionem

Odkaz

Ochrana dědice

Petitio hereditatis

Soupis pozůstalosti

Testamentární posloupnost

Univerzální sukcese

Vydědění

Zcizení pozůstalosti

Zůstavitel

12. Key words in English

Bonorum possessio contra tabulas

Bonorum possessio secundum tabulas

Heir

Heritage

Interdict

Statutory sequence

Extraordinary sequence

Missio in possessionem

Reference

Privacy heir

Petitio hereditatis

Inventory estate

Testamentary succession

Universal succession

Disinheritance

Disposal of estate

Testator